

DEMOKRATİKLEŞME BÖLÜMÜ

KATILIM AZINLIKLARIN SESİ

hazırlayan:

*Mauro Arrigoni,
Anna-Maria Biro
Sehadin Shok
Claire Vallings*

tercüme:

*Dhurata Rexhëbeqaj
Lumni Rama
Figen Kazaz
Biserka Ivanović
Adela Stojiljković*

dizayn:

Shpend Kada

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teskilati
DEMOKRATİKLEŞME BÖLÜMÜ

ÖNSÖZ

AGİT Kosova Misyonunun görevi Kosova'da yaşayan tüm toplulukların ortak çıkarını temsil eden demokratik yapıların gelişmesini desteklemektir. AGİT bünyesinde etnik topluluklara destek programları uzlaştırma, entegrasyon ve yetenek-geliştirme, etnik topluluklar içerisinde demokratik değerlerin terfi ettirilmesi ve onların diğer etnik topluluklar ve geçici hükümet ile durumlarını geliştirmek konularına odaklanmıştır. Seçmenlerin Sesi projesi bu çabanın bir parçasıdır.

Bu çalışmanın yayınlandığı sıralarda, Kosova ikinci Belediye Seçimlerini gerçekleştirecektir. Yerel düzeyde, Belediye Meclisi yapısı içerisinde etnikler-arası ayrımın (diskriminasyon) önüne geçmek için, iki sene önce gerçekleşen birinci Belediye Seçimlerine katılmayan etnik toplulukları temsilcileri Uluslararası Topluluğu tarafından tayin edilmişti. Aynı zamanda, diğer ölçüler de alınmıştır. "Kosova'daki Belediyelerin Öz-yönetimi" hakkında UNMIK 2000/45 Düzenlemesi ile zorunlu Topluluk ve Uzlaşma Komitelerinin kurulması temin edilmiştir. Bu herhangi bir etnik, dil veya dini topluluğa ait olursa olsun, birey veya bireylerden oluşan gruplara idari işler tarafından diskriminasyona maruz kalma durumunda Belediyeye ağlaşıda bulunmaya izin vermiştir, ki bu ağlaşma belgesi nihai çözüm için Uzlaşma Komitesine gönderilmektedir. Yerel düzeyde kurumsal çerçevenin oluşturulmasıyla, azınlık haklarını korumak için, Kosova'daki siyasi partiler ve sivil toplum örgütleri onların örgütsel kapasitelerini arttırmak üzere AGİT'in sürekli desteğini almıştır. Bu çalışma devam ederse, AGİT söz konusu kitapçığın yeni Belediye Meclisleri ve bu seçimlerden sonra önümüzdeki yıllarda çalışmalarına rehberlik etmesi nedeniyle uygun uluslararası aktörler için kullanışlı olacağını ümit etmektedir. Fakat, en önemlisi, biz Kosova'da yaşayan Sırp-olmayan azınlıkların genel durumlarının daha iyi anlaşılmasına ve azınlıkların verimli bir şekilde yerel yönetime katılmasına katkı sunmasını isterdik.

Katılım - Azınlıkların Sesi

1.	Tanıtım	05
2.	Genel Bakış	06
3.	Bölgesel Genel Bakış	
	İpek	1
	Prizren	14
	Mitroviça	17
	Gilan	2
	Priştine	25
4.	Sonuç	29
5.	Tavsiyeler	30
6.	Ekler	
	<i>Ek I: 2002, Temmuz ayı içerisinde Kosova'nın çeşitli azınlık toplulukları ile yürütülen toplantılar listesi</i>	33
	<i>EK II: Anket</i>	36
	<i>EK III: Resmi diller ve incelenen belediyelerde Sırp-olmayan azınlık temsilcileri.</i>	38
	<i>Ek IV: Ulusal azınlıkların kamusal yaşama etkin katılımına ilişkin AGİT Lund tavsiyeleri</i>	40
7.	Ek Metinler	46

TANITIM

Seçmenlerin Sesi¹ projesinin devamı olarak, "Katılım – Azınlıkların Sesi" Kosova'daki belediyeler için tavsiyeler formüleştirmeye çalışmaktadır. Tavsiyeler Kosova'daki Sırp-olmayan azınlık toplulukları tarafından dile getirilen endişelere cevap vermektedir. Sırp-olmayan azınlık toplulukları² üzerine odaklanma fikri, Kosova'daki daha küçük toplulukların, kurumsal yapılanma süreci içerisinde son üç yıldır kendi endişelerinin ihmal edildiğini sürekli olarak dile getirmesiyle gelmiştir.

Kosova'da yaşayan Sırp-olmayan azınlık toplulukları işbirliği ile yürütülen söz konusu araştırma, kendi alanında ve bu bağlamda yapılan ilk çalışmadır. Ancak, yapılan tüm toplantılarda Kosova'da yaşayan azınlıklara hizmetlerin sunulması ve genel olarak hayat şartları üzerine kesin verilerin toplanmasının ne kadar zor olduğu açıkça görülmüştür. Üstelik, etnik çeşitliliği yerleştirmek üzere kurumların yapılanması henüz çok erken safhadadır. Azınlıkların yaşantıları 1999 yılı çatışmasının yankılarıyla halen derinden etkilenmektedir. Endişeler güvenlik, hareket özgürlüğü, mülkiyet hakları, işsizlik ve içsel yerinden edilen kişiler (IDPs) yanı sıra mültecilerin yüzleştiği çok sayıda konuları kapsamaktadır. Çoğu zaman, topluluklar arasında sadece uyumsuzluk ve rekabet mevcut değildir, fakat ayrıca topluluklar içerisinde de derin uyumsuzluklar bulunmaktadır, ki bu işbirliğini engelleyebilir.

Bu yayın, bazı eksikleri olsa da, uzun dönemli kurumsal yapılanma sürecine ve Kosova'da azınlık katılımına katkıda bulunabilmek girişimidir. Bu toplantılarda, AGİT ve Uluslararası Seçim Sistemleri Kurumu (IFES) değişik perspektifleri anlamak üzere yapılan saptamalara tanıklık etmiştir. Azınlık topluluklarının "Katılım / Azınlıkların Sesi" eşliğinde başlatılan diyalogu devam ettirmeleri beklenmektedir.

METODOLOJİ - YÖNTEM

Uluslararası Seçim Sistemleri Kurumu (IFES) ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Kosova genelinde Aşkali, Boşnak, Hırvat, Mısırlı, Goralı, Rom ve Türk azınlık grupları³ ile 70 üzerinde toplantıya rehberlik etmiştir. 800 üzerinde kişi görüşmelere katılmış ve ankete veya belediye hizmetlerinin iki temel alanına hitap eden incelemeye⁴ cevap vermiştir; (1) genel hayat şartlarına yönelik hizmetler, ve (2) çeşitli toplulukların etnik ve dilbilimsel (linguistik) kimliklerinin korunması ve iyileştirilmesine yönelik azınlıklara-özel hizmetler. Anket ilgili grupların yerel dillerine tercüme edilmiştir. Gruplara, onların belediye binalarına erişilebilirlikleri ve belediye binalarını ne sıklıkta ziyaret ettikleri sorulmuştur. Bununla birlikte, katılımcılardan yedi ayrı belediye hizmetini değerlendirmeleri istenmiştir, ki bunlar – Seçmenlerin Sesi projesinden elde edilen tecrübelerle dayanarak – önceki yıllarda genellikle en önemli olarak görülmüştür. Belirtilen kamu hizmetleri alanları şunlardır: sürdürülebilir ekonomik kalkınma; su sağlanması ve yönetimi; şehir içi yollar ve ulaşım; sağlık bakımı ve sosyal hizmetler. Azınlıklara-özel belediye hizmetleri bölümünde yerel yönetim içerisinde anadilinde iletişim kurabilmek (resmi belgelerin mevcut bulunup bulunmaması dahil); anadilinde eğitim, kültürel etkinliklerin belediye tarafından organize edilip edilmediği ve son olarak topluluk siyasi temsilciliğine yer verilmiştir.

¹ Bakınız Seçmenlerin Sesi: Topluluk Endişeleri (2000) ve Seçmenlerin Sesi: Kosova'nın Endişeleri (2001), her ikisi de AGİT Kosova Misyonu, Demokratikleşme Bölümü tarafından araştırılmış ve yayınlanmıştır.

² Kitapçık içeriğinde "azınlık" kelimesi "Sırp-olmayan azınlıklar" anlamında kullanılmıştır.

³ Kosova genelinde çeşitli azınlık toplulukları ile düzenlenen toplantılar listesi için, Bakınız Ek I.

⁴ Anket kopyası için, Bakınız Ek II.

Araştırma azınlıklara özel kamu hizmetlerinin dört temel alanını kapsamaktadır.

- **Kamu hizmetlerinde azınlık dillerinin kullanılması** dahil edilerek: Belediye içerisinde azınlık dillerinde iletişim kurabilmek; resmi belgelerin azınlık dillerinde mevcut olması; yer isimlerinin azınlık dilleriyle belirtilmesi ve kamu işaretlerinin azınlık dilleriyle gösterilmesi.
- **Azınlık dillerinde eğitim** okul-öncesi, ilkokul ve orta öğrenim aşamalarında.
- **Belediye tarafından organize edilen kültürel etkinlikler** belirli bir azınlığa yönelik veya kültürleri kaynaştıran etkinlikler.
- **Belediye strüktürlerine katılım** seçilen veya tayin edilen azınlık toplulukları ve memur veya Belediyede çalışanlar aracılığıyla.

Projenin ikinci aşamasında söz konusu inceleme çerçevesinde verilen cevaplara dayanarak kitapçık dizileri (bölge başına birer adet) hazırlanmıştır. Araştırma sonuçlarının özeti olarak bu kitapçıklar yerel dile tercüme edilmiştir. Önemle belirtilebilir ki yapılan araştırmanın temel hedefi erişilebilirlik ve belediye hizmetlerinin sunulması üzerine çeşitli azınlıkların anlayışı, görüşü ve düşüncelerinin tanıtılmasıydı. Bu buluşlar Kosova'da yaşayan Sırp-olmayan azınlıkların, kendi hayat şartları üzerine algılarını yansıtması nedeniyle çok önemlidir.

Projenin üçüncü aşamasında, her bir bölgede araştırmaya doğrudan katılan azınlık üyeleriyle toplantılar organize edilmiştir. Bu sefer, katılımcılar topluluk temsilcilerinin –topluluk liderleri, gazeteciler, öğretmenler ve değişik sivil toplum örgütleri üyelerinden oluşmaktaydı –araştırma sırasında biriktirilen enformasyonlar hakkında eleştiride bulunmaları ve yorum yapmaları hedeflenmiştir. Katılımcılardan azınlıklara-özel belediye hizmetleri ve uygun aktörlere yönelik tavsiyeler oluşturmaları istenmiştir.

Söz konusu araştırmanın nihai versiyonu bölgesel toplantılar sırasında ileri sürülen yorumları içermektedir, ki bunlar, anket sorularına yanıt verenlerin ve kendi toplum temsilcilerinin bilgi seviyesindeki büyük farklılığı yansıtmaktadır. Anlatımda kendi algılamaları arasındaki farklılıklar açıkça gösterilmiştir.

Bu kitapçık bölge başına elde edilen bulgu sonuçlarını tanıtmaktadır ve her bir bölge içerisinde oluşturulan tavsiyeleri içermektedir. Bununla birlikte, bulgular ve tavsiyeler bugün Kosova'da yaşayan Sırp-olmayan azınlıkların sosyal, siyasal ve kültürel endişelerinin rehberi olarak görülmelidir. Bunlar ayrıca bu endişelerle başa çıkmak üzere çıkış yolları bulmak için temel oluşturabilirler.

ARAŞTIRMAYA GENEL BAKIŞ

Azınlık gruplarının kendilerini alabildiğine dışlanmış hissetmelerine katkıda bulunan iki temel endişesi vardır. Bunlardan birincisi işsizliktir ve çoğu, destek olmadan durumlarını geliştirmek konusunda kendilerini güçsüz hissetmektedirler. İkinci büyük endişeleri belediye çalışanlarının kendilerini önemsememesi veya onlar için özel konuları dile getirmemesidir.

Azınlık grupları kendilerinin ne Belediye Meclisine seçilen veya tayin edilen üyeleri ne de topluluk liderleri tarafından lâikliyle temsil edilmediğini düşünmektedir. Bazıları ayrıca bu endişeye dışlanma duygusunu katarak, kendi temsilcilerinin etkisinin az olduğundan endişelenmektedir. Tüm topluluklar, kendilerini iyi temsil edilmiş hissetsin veya hissetmesin, kendi temsilcileri ve belediye çalışanları ile daha yakın ilişkiler kurmayı talep etmektedir.

Aşağıdaki Tablo kısa ve öz bir şekilde çeşitli azınlık topluluklarının öncelikli endişelerinin özeti ve genel olarak onların kendi temsilcileri ile ilişkileri anlayışını göstermektedir.

Topluluklar	Öncelikli endişeleri	Temsilcileri ile ilişkileri
Aşkali	İşsizlik; eğitim; belediye strüktürlerine kırgınlık	Temsilcilerine güveniyorlar
Boşnak	İşsizlik, eğitim ve kültür. Mitroviça'da hareket özgürlüğü ve güvenlik endişeleri	Memnunlar, fakat onların yeteri derecede aktif olmadıkları üzerine genel bir konsensüs bulunmaktadır.
Hırvat	Güvenlik (ve ulaşım); kültür	Güven yetersizliği
Mısırlı	Eğitim; işsizlik	Zayıf
Goralı	İşsizlik; lisan; topluluğa olan saygı; iletişim (Dragaşt'a). Baskı korkusu.	Zayıf
Rom	İşsizlik; ekonomik durum; lisan (ve onun eğitimde kullanılması); yerel yönetim ile irtibat yetersizlikleri	Memnuniyetsizlik (İpek hariç)
Türk	Yerel yönetime kırgınlık	Memnun (Prizren'de güven yetersizliği)

Azınlık grupları kendilerini karar-alma sürecinden dışlanmış olarak, devreye kilitlenmiş bir şekilde hissetmektedir. Politik veya ekonomik hadiseleri etkileyememe duyguları, komünizm sonrası ayrımcı kamu idaresi geleneğiyle daha da artmaktadır. Yukarıda bahsedilen tüm etkenler yerel yönetim düzeyinde kamu hizmetleri kültürünün eksikliğinden oluşmaktadır. Bununla birlikte, bazı Boşnak azınlığı üyeleri siyasete bağlanmak için kendi siyasi kamu figürlerinin isteksizlik duygularını dile getirmiştir, ki bunun nedeni kısmen siyaset ile bağlantılı olan her şeye karşı derin güvensizliğin bulunduğu komünist yönetimine dayandırılabilir.

Hayat şartları daha düşük olanlar belediyelerine endişelerini bildirmek konusunda kendilerini daha yetersiz hissettikleri açıktır, ki bu cezalandırılabilme korkusu, güven yetersizliği, zayıf tanıtım, belediye binasına olan coğrafi mesafe veya tüm bu faktörlerin bileşiminden kaynaklanmaktadır. Bu gibi topluluklar destek için kendi yerel yönetimleri dışında bazı arayışlarda bulunmaya başlarlar, özellikle uluslararası topluluğuna başvurarak. Gruplar ne kadar daha güçsüz ve siyasi olarak mobilize oluduysa, onların geleceğini şekillendirme konusunda uluslararası kuruluşların yerel aktörlerden daha güçlü olduğu anlayışı daha yoğundur. Bu, kendi yerli halkının endişelerini yönlendirmesi için belediyelere verilen otoriteyi zayıflatmaya devam etmektedir. Uzun dönemli olarak, bu azınlık toplulukları ve yerel yönetim arasında çift taraflı küskünlüğe yol açabilir.

Nihayet, azınlıkların işsizlik endişesi, sosyal refah sağlama endişesinden çok daha önemlidir. Sosyal hizmetlerin gelecekte sürdürülebilir çözüm olarak görülmediği açıktır; istihdam ve kendine-yeterlilik daha yüksek önceliklidir.

Sırp-olmayan azınlıklar tarafından belirtilen diğer özel endişe alanları aşağıda ayrıntılı bir şekilde gösterilmiştir

Belediye binalarına erişilebilirlik⁵

Genel olarak, ankete katılanların %78'i belediye binalarının erişilebilir olduğunu ifade etmiştir. Ulaşım yetersizlikleri, çoğunlukla güvenlik endişeleri ile kombine edilmiş olarak, bazı toplulukların belediye binalarını erişilemez bulmasına yol açan temel nedenlerden biridir. Fakat, alınan bu yüksek yüzdelerle rağmen, katılımcıların %35'i son yıllarda kendi belediyelerini ziyaret etmediklerini belirtmiştir. Bu rakam projeye katılan tüm katılımcıların yarısından az

bir kısmını temsil etse de, bu halen mevcut strüktürlere olan güvensizliği ve endişelerinin yönlendirilmemesi (ve muhtemelen gelecekte de olmayacak) nedeniyle hayal kırıklığı ve memnuniyetsizlik duygusunu yansıtmaktadır.

Kamu Hizmetleri

Tüm katılımcılar kamu hizmetleri sağlanmasını "zayıf" veya "çok zayıf" olarak değerlendirmiştir. Sürdürülebilir ekonomik kalkınma ve sosyal hizmetlerin sağlanması topluluklar arasında en zayıf hizmet olarak görülmüştür. Bununla birlikte, farklı bölgelerde yaşayan aynı topluluk mensuplarının kamu hizmetleri hakkında çok farklı görüşleri bulunmaktaydı. Örnek olarak, Mitroviça'da yaşayan Boşnaklar kendilerine sunulan kamu hizmetlerini Prizren'de yaşayanlardan daha olumsuz olarak değerlendirmiştir. Bölgeler arasındaki çeşitlilik de ayrıca dikkat çekicidir. Gilan bölgesi genel olarak en iyi kamu hizmeti sağlayan bölge olarak görülmüştür, fakat Viti'de yaşayan azınlık toplulukları kendilerine sunulan kamu hizmetlerini Kosova genelinde en zayıf olarak değerlendirmiştir. Bu örnek (ki bu çok sayıda örneklerden biridir) bölgedeki belli başlı belediyelerin uzak belediyelerden daha yüksek kaliteli hizmetler sunduğunu göstermektedir: topluluklar ve belediyeler ne kadar daha küçük olursa, kamu hizmetlerinin sunulmasına yapılan eleştiriler o kadar büyük olmaktadır.

Sağlık hizmetleri ve şehir içi ulaşım standartları, her nasılsa, diğer hizmetlere nazaran genel olarak daha olumlu bulunmuştur. Sağlık hizmetleri, özellikle, birçok topluluk için temel endişelerden birini oluşturmaktadır ve pozitif bir şekilde değerlendirildiği yerlerde belediyelerin söz konusu kamu önceliğini yöneltmeye başladığına işaret etmektedir. Her nasılsa, yapılan her bir bölgesel toplantı sırasında Rom topluluğu üyeleri sağlık hizmetleri alanında Rom bireylerine karşı sistematik diskriminasyon yapıldığı doğrultusunda şikayetlerini dile getirmiştir. Genel olarak tüm grupların kamu hizmetlerini çok düşük düzeyde gördükleri açıktır. Herhangi bir grup tarafından genel olarak hiçbir hizmet "orta" (veya daha yüksek) olarak değerlendirilmemiştir.

Aşağıdaki Tablo, ankette belirtilen bazı belediye hizmetlerinin azınlık toplulukları çoğunluğu tarafından Kosova genelinde değerlendirilmesini göstermektedir:

Hizmetler / Azınlıklar	Sürdürülebilir ekonomik kalkınma	Su sağlanması	Çöp yönetimi	Şehir içi yollar	Şehir içi ulaşım	Sağlık hizmetleri	Sosyal hizmetler
Aşkali	2.09	2.23	2.21	2.09	2.62	2.78	2.01
Boşnak	2.07	2.57	2.27	2.53	2.69	2.41	1.91
Hırvat	1.1	1	1	1	1	2.2	1.3
Mısırlı	1.92	1.55	1.58	2.71	2.78	2.67	2.51
Goralı	1.48	1.68	1.45	1.43	2	1.7	1.53
Rom	1.71	2.05	2.08	2.07	2.06	2.49	1.73
Türk	1.38	1.8	1.85	1.76	1.69	2.25	1.5

* 1 : çok zayıf 2 : zayıf 3 : orta 4 : iyi 5 : çok iyi

⁵ Bu terim Anket içeriğinde fiziksel erişilebilirlik anlamında kullanılmıştır.

Bölgesel düzeyde yapılan tüm toplantılar sırasında, ilgili azınlık temsilcileri genel olarak yukarıdaki tabloda gösterilen değerlendirmeleri kabul etmiştir. Fakat bunların geliştirilmesinin çok zor olduğu ifade edilmiştir, şöyle ki bölgeler arasında muazzam farklılıklara rastlanıldığı gibi azınlık grupları içerisinde de farklılıklar gözlemlenmektedir. Bu farklılıklar azınlıklara-özel hizmetler söz konusu olunca daha belirgin olmaktadır, enformasyonların sağlanması ve belediye düzeyinde tüm kişilerin anadilinin kullanılması hizmetleri dahil edilerek. Kitapçığın bölgeler bölümünde bu konular üzerine daha ayrıntılı bilgiler verilmiştir.

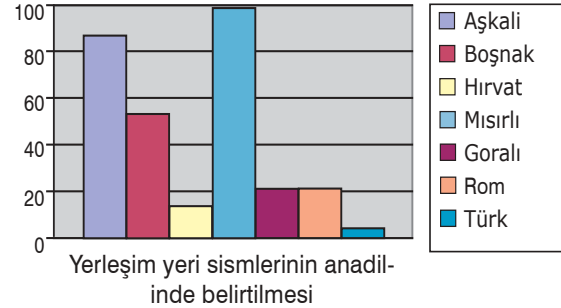
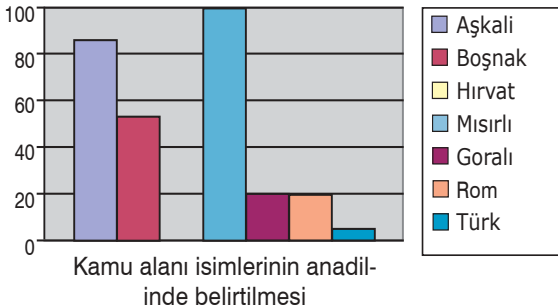
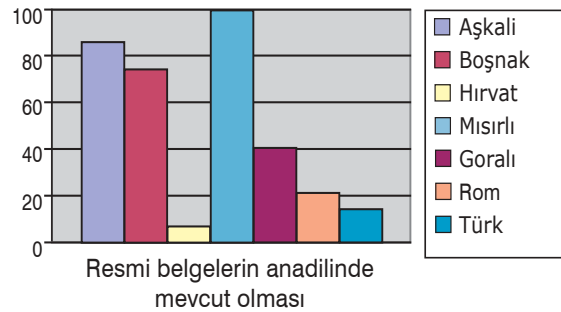
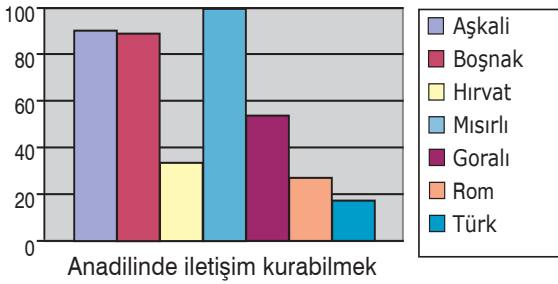
İletişim

Belediye personeli ile kendi anadillerinde iletişim kurabilmek veya kendi anadillerinde resmi belgelerin mevcut olup olmadığı konusunda gruplar arasında muazzam düşünce farklılıkları bulunmaktaydı. Genel olarak bunlar **Aşkali, Boşnak ve Mısırlı** toplulukları için mevcut bulunurken, **Goralılar**'ın yarısından biraz fazlası ve **Hırvat, Rom⁶ ve Türkler**'in hemen hemen dörtte birlik bir kısmı buna katılmaktaydı. Tüm gruplar kamu

işaretlerinin kendi anadillerinde müsait olması konusunda daha olumsuzdu.

Aşağıdaki grafikler Kosova geneli için yerel yönetim aşamasında anadilinde iletişimin dört ayrı alanına yönelik genel bakışı göstermektedir. Bu grafiklerin değişik azınlık gruplarına mensup bazı üyeleri tarafından güçlü bir şekilde eleştirildiği gözlemlenmiştir, özellikle Boşnak ve Aşkalliler tarafından. Ayrıca kuzey Mitroviça'daki Boşnak Mahallesinde yaşayan Boşnakların durumu, şartların farklılığı nedeniyle Prizren bölgesinde yaşayanların durumuyla kıyaslanamadığı gözlemlenmiştir.

Bu grafiklerin görüşmeler için başlangıç noktası olarak kullanıldığı belirtilmelidir, kitapçığın bölgeler bölümünde özetlenmiş olan temel noktalar. Bölgeler arasındaki bu farklılıklar ayrıca Kosova'ya yönelik geliştirilmiş bir resmin yanlış yöne götürebileceği anlamını vermektedir. Örnek olarak, bazı Aşkali topluluğu temsilcileri onların Ferizovik ve Viçitirin'deki durumları arasında güvenlik, hareket özgürlüğü ve kamu hizmetlerine erişebilirlik açılarından gözle görülür farklılıkların bulunduğunu iddia etmektedir.

Eğitim

Tüm topluluklar eğitimin tüm aşamalarında anadillerinde eğitim görebilmek için ek imkanların sunulması doğrultusunda yorumda bulunmuştur. Yine, **Aşkali, Boşnak ve Mısırlı** grupları, **Türkler** yanı sıra, anadillerinde eğitimin ilk ve ortaokul aşamalarında mevcut olduğunu, fakat bunun okul-öncesi eğitim için geçerli olmadığını belirtmiştir. **Hırvat** katılımcıların yarısından

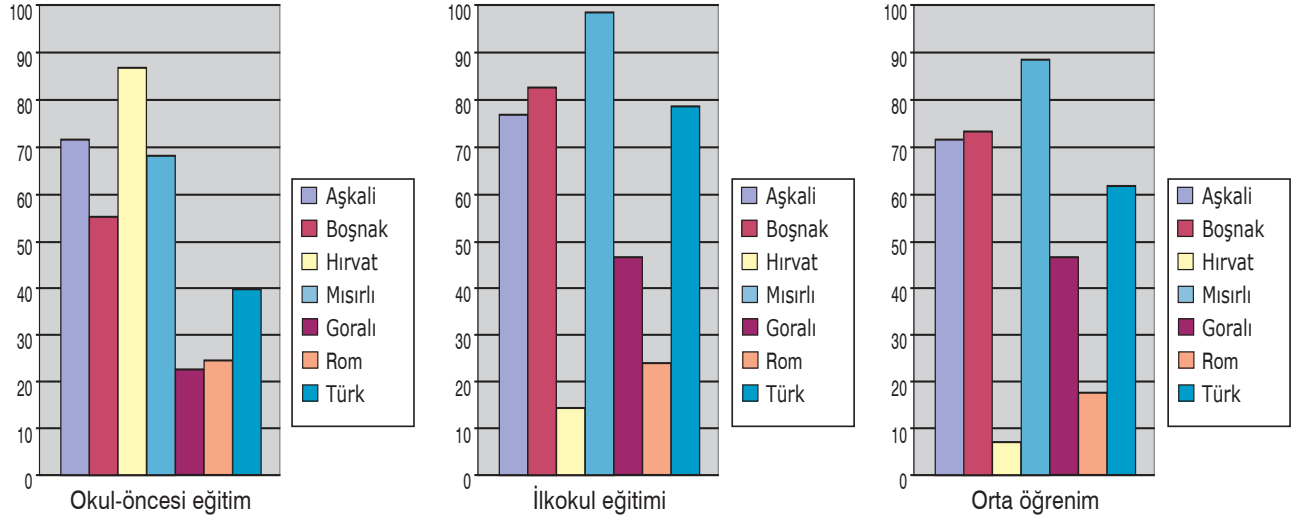
biraz fazlası, anadillerinde eğitimin okul-öncesi ve ilkökul aşamalarında mevcut olduğunu, fakat ortaokul aşamasında mevcut olmadığını dile getirmiştir. Benzer bir şekilde, **Goralılar**'ın yarısından az bir kısmı kendi anadillerinde eğitimin sadece ilk ve orta öğrenim aşamalarında mevcut olduğunu düşünmektedir ve okul-öncesi aşamasındaki eğitime sadece dörtte birlik kısmının

⁶ Kosova'da yaşayan Rom topluluğunun çoğunluğu Arnavutça ve Sırpça dillerini kullanmaktadır, şöyle ki Romcayı kullanan kişi sayısı azalmaktadır. Örnek olarak ankete katılan 359 Rom katılımcıdan sadece 75'i (%21) Rom dilinde anket istemiştir, ki bu söz konusu dilin az kullanıldığını yansıtmaktadır. Her nasılsa, anadilinde eğitim ile ilgili cevaplarda kendi birinci dilleri olarak halen Romcaya değinilmektedir. Rom dilinin iletişim ve eğitim alanlarında kullanılması ile ilgili fiili veriler, her nasılsa, genel olarak cevaplarda belirtilenden çok daha düşüktür.

erişebildiği vurgulanmıştır. **Rom** grupları diğer topluluklara nazaran kendilerinin anadillerinde eğitim görebilme fırsatından en az yararlandıklarını belirtmişlerdir, ki eğitimin herhangi bir aşamasında kendi anadillerinde eğitimin mevcut olduğunu⁷ dörtte birden az bir kısmı

ileri sürmüştür. İlginçtir ki anadilinde eğitimden daha yüksek düzeyde yararlanan gruplar, üniversite düzeyinde anadilinde eğitim görebilmek doğrultusunda talepte bulunmaktadır, özellikle kuzey Mitroviça'da yaşayan Boşnaklar ve Kosova genelinde yaşayan Türk topluluğu.

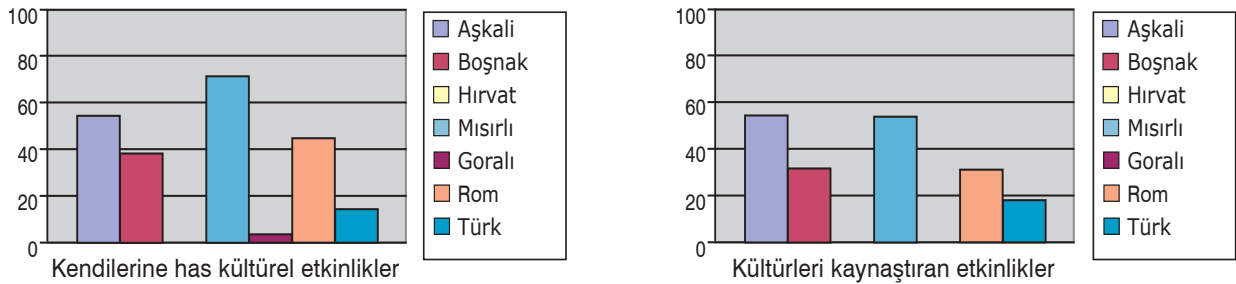

Kültür

Belediye tarafından organize edilen kültürel etkinlikler bir topluluğa özel veya kültürleri kaynaştıran etkinlikler olabilir. Her nasılsa, **Aşkali ve Mısırlı** gruplarından katılımcıların yarısından fazlası kendi belediyelerinin kendilerine yönelik kültürel etkinlikler organize ettiğini ileri sürmüştür. Bu konuda diğer azınlık toplulukları içerisinde büyük farklılıklar bulunmaktadır. **Boşnak ve Rom** katılımcılarının yaklaşık üçte biri belediyelerinin kendilerine yönelik kültürel etkinlikler organize ettiğini ileri sürmüştür. Fakat **Türklerin** beşte birinden az bir kısmı bu iddiaya katılmıştır. **Goralıların** sadece yüzde üçü belediyelerinin kendileri için kültürel etkinlikler düzenlediğini, fakat **Hırvatlar** için hiçbir şeyin organize

edilmediğini belirtmiştir. Tüm gruplar belediyelerinin kendilerine yönelik ve kültürleri kaynaştıran etkinlikler organize etmesi gerektiği doğrultusunda yorumda bulunmuşlardır.

Aşağıda belirtilen grafikler olguları aktüel bir biçimde yansıtmamaktadır, şöyle ki azınlıkların çoğu kültürel etkinlikleri organize edenler hakkında pek bilgi sahibi değildirler. Azınlık temsilcilerinin çoğu, bazı istisnalar dışında, belediyelerin azınlık topluluklarına yönelik herhangi bir kültürel etkinlik organize etmediğini iddia etmiştir. Organize edilen etkinlikler genellikle uluslararası örgütler veya sivil toplum örgütleri maddi desteğiyle gerçekleşmiştir.

⁷ Gilan'da resmi olmayan Rom dilinde okul-öncesi ve ilkokul eğitimi haricinde, Kosova'da Rom dilinde eğitim veren başka bir okul yoktur. Bu nedenle, grafiklerde belirtilen yüzdeler Romların yaşadığı bölgelere bağlı olarak kendilerine sunulan Arnavutça ve Sırpça dillerinde eğitime işaret etmektedir.

Belediye strüktürlerine katılım⁸

Topluluklar içerisinde ve bölgeler arasında anket sorularına yanıt verenlerin ileri sürdüğü muazzam görüş farklılıkları nedeniyle belediye strüktürlerine katılım hakkında yorumlar geliştirmek hayli zordur.

Tüm azınlık grupları genel olarak kendi Belediye Meclislerinde temsilcilerinin bulunup bulunmadığından haberdardır, fakat bu temsilcilerin seçim yoluyla mı, yoksa atama⁹ yoluyla mı görevlendirildiği konusunda genel bir şaşkınlık mevcuttur. Örnek olarak, bazı azınlık toplulukları Belediye Meclisinde temsilcilerinin olmadığını kabul etmekle birlikte, ankette belirtilen; temsilcilerinin seçilerek mi yoksa atama yoluyla mı işbaşına geldiği ile ilgili soruları cevaplamaya devam etmeleri, onların genel olarak belediye katılımı konusunda bilgi sahibi olmadıklarını göstermektedir. Bu ayrıca seçim veya atama temsilciliği sistemi arasındaki siyasi farklılıklar üzerine tecrübeleri olmadığına ve fark gözetemediklerine işaret etmektedir.

Belediye temsilcileri tarafından genel olarak kendi endişelerinin ileri sürülüp sürülmediği hakkında sorulan soruyu yanıtlarken, bu kişilerin Belediye Meclisine birden fazla azınlığı temsil etmesi üzerine atandığı durumlarda (örn. Boşnak temsilcinin Mitroviça'daki Boşnak ve Goralılar'ı temsil etmesi), topluluk özel olarak temsil edilmediğinde, kendi endişelerinin lâikliyle yönlendirilmediğini düşündükleri belirtilmiştir. Sadece **Hırvatlar** kendi belediyeleri dahilinde herhangi bir aşamada hiçbir topluluk mensubu üyelerinin çalışmadığını belirtmiştir. Her nasılsa, **Türkler ve Mısırlılar** da bu

soruya pek olumlu cevap vermemiştir. Bunlar çok sayıda kişinin kendi belediyelerini neden ziyaret etmedikleri ve buna yol açan temel nedenler hakkında fikir vermektedir: eğer söz konusu yerel yönetim bünyesinde herhangi bir azınlık topluluğu mensubu çalışmıyorsa, anadilinde iletişim kurabilmek çoğunlukla mümkün olmayacaktır. Bu nedenle, grupların endişelerini dile getirmek üzere belediyelerini ziyaret etmek konusunda güveni olmayacaktır.

Bölgesel toplantılarda topluluklar ve onların temsilcileri arasındaki boşluğun büyük olduğu görülmüştür ve durumların kavrayışı görüldüğü bir şekilde değişebilir. Farklılıklar derecesi azınlıklar arasında ve azınlıklar içerisinde değişmektedir, onların kendini organize etme derecesine ve çeşitli temsilcilerinin uzmanlığına bağlı olarak. Bununla birlikte, azınlık toplulukları içerisinde dışlanma duygusunun haklı gösterildiği açıktır ve belediyeler, azınlık temsilcileri dahil edilerek, yerel yönetimin onların ihtiyaçlarına da cevap verecek şekilde gelişmesini sağlayacak kararlar almaları gerekmektedir. Şimdiye kadar, yerel yönetim tarafından şeffaflık ve daha fazla demokratik meşruluk soruları bulunmaktadır.

Aşağıdaki bölümler bölgesel düzeyde bulgulara bağlıdır. Azınlık topluluğu mensuplarının belediye strüktürlerine **katılımı**¹⁰ konusu, katılımcıların verdiği belirsiz cevaplar ve kesin veri yetersizliği nedeniyle grafikler aracılığıyla gösterilmemiştir. Bu özellikle eğitime ihtiyaç duyulan alandır ve toplulukları kendileri tarafından daha fazla tecrübe insan haklarının savunulması ve terfi ettirilmesine büyük etkisi olabilir.

⁸ Araştırılan belediyelerde Sırp-olmayan seçilen/atanan azınlık temsilcileri hakkında veriler için, Bakınız Ek III.

⁹ 1,011 Kosova Belediye Meclisleri üyesi dışında 41 seçilen ve atanan milletvekili Sırp-olmayan topluluğa aittir. Bu toplam rakkamın %4'ünü oluşturmaktadır. Seçilen Sırp-olmayan milletvekili sayısı 13'tür, bu toplam rakkamın %1.28'ini oluşturmaktadır. Atama yoluyla tayin edilen Sırp-olmayan azınlık milletvekili sayısı 28'dir, bu toplam rakkamın %2.76'sını oluşturmaktadır. (Kaynak: AGİT Belediye Profilleri, internet sitesi: www.OSCE.org/kosovo/documents/reports/municipal_profiles)

İpek bölgesinde aşağıda gösterilen topluluklar ziyaret edilmiştir:

- **Mısırlılar** ile Deçan, İstok ve Yakova belediyelerinde;
- **Boşnaklar** ile İpek belediyesinde;
- **Romlar** ile İpek belediyesinde.

Projeye katılanların yüzde doksan dokuzu belediye binalarının kolaylıkla erişilebilir olduğunu düşünmektedir. Bu Kosova'nın herhangi bir bölgesinde kaydedilen en yüksek oranı oluşturmakla birlikte; büyük bir çoğunluğu belediye binasını henüz ziyaret etmemiştir. Bu, özellikle Mısırlı topluluğu içerisinde daha belirgindir. İpek belediyesinde yaşayan Rom ve Boşnak katılımcıların çoğu belediyelerini 3'ten fazla kez ziyaret ettiklerini ileri sürmüştür. Yaptıkları yorumlardan anlaşılmaktadır ki, her nasılsa, tüm azınlık grupları seçilen temsilcileri ve belediye çalışanları ile daha iyi ilişkiler kurmayı ve yakın irtibatlar içerisinde bulunmayı talep etmektedirler. Dolayısıyla daha küçük belediyelerde yaşayan topluluklar

yerel yönetimlerini ziyaret etmek konusunda daha güvensizdirler.

Bölgedeki diğer belediyelere nazaran, İpek belediyesindeki hizmetler daha yüksek olarak görülmüştür. İstisna olarak Deçan'daki şehir içi yolları ve sosyal hizmetlerin sağlanması gösterilebilir, her iki alan da iyi puan ortalaması alarak. Bununla birlikte, Rom toplulukları bölge çapında genel olarak hiçbir hizmet karşılığını iyi olarak değerlendirmemiştir, sağlık hizmetleri ve şehir içi ulaşım alanları hariç. Aşağıdaki tabloda, bölgedeki azınlık toplulukları çoğunluğunun belirtilen kamu hizmetleri değerlendirmelerinin özetini bulabilirsiniz:

Hizmetler / Azınlık	Sürdürülebilir ekonomik kalkınma	Su Sağlanması	Çöp yönetimi	Şehir içi yollar	Şehir içi ulaşım	Sağlık hizmetleri	Sosyal hizmetler
Boşnaklar	2.75	2.85	2.4	1.95	3.45	3.6	2.1
Mısırlılar	1.62	1.49	1.67	2.36	2.31	2.21	2.09
Romlar	2.2	3.7	1.7	2.3	3.9	4	2.5

1: çok zayıf

2: zayıf

3: orta

4: iyi

5: çok iyi

Deçan

Deçan'da yaşayan **Mısırlılar**¹ için temel konu eğitim konusuydu. Topluluk tarafından Hereç'te bir okulun inşa edilmesi talebinde bulunuldu. Onlar ilk ve ortaokul aşamalarında anadilinde eğitim imkanlarının mevcut olduğunu, fakat okul-öncesi aşamasında mevcut olmadığına işaret ettiler. Su sağlanması ve yönetimi "çok zayıf" olarak değerlendirildi ve topluluğun öncelikli

konusu olarak ele alındı. Genel olarak, Mısırlıların sorunları çözmek konusunda müşterek yaklaşımları vardı ve kendi temsilcileri ile daha olumlu ilişkiler kurabilmek için daha iyi organize olmaları gerektiğini düşünüyorlardı. Ayrıca Topluluklar Komitesine katılmaları ile kendi endişelerinin yerel yönetim düzeyinde görüşüldüğü anlamına geldiğini dile getirdiler.

İstok

İstok'ta yaşayan **Mısırlılar** kendi temsilcileri ile ilişkilerinin iyi olduğuna ve endişelerinin gerektiği şekilde temsil edildiğine inanmaktadırlar. Eğitim konusu ve belediye içerisinde anadillerinde iletişim kurabilmenin tatmin edici olduğunu düşünmektedirler, dolayısıyla topluluk önceliği olarak belirlememişlerdir. İstok bölgesinde sunulan hizmetler "çok zayıf" olarak değerlendirilmiştir, ancak bu konu üzerine çok az tartışılmıştır. Bununla birlikte, Mısırlılar

ekonomik kalkınma ve ciddi işsizlik sorunları yüzünden endişelenmektedirler. Sürdürülebilir ekonomik kalkınma alanı en düşük puanlarla değerlendirilmiş ve topluluğun yüksek öncelik verdiği alan olarak belirlenmiştir. Söz konusu topluluk politize olmuş ve kendi gelecekleri açısından temsilcileri ile iyi ilişkiler kurmaları gerektiğinin bilincine varmıştır.

¹ Kosovalı Mısırlıların dili Arnavutça'dır.

Yakova

Yakova'da yaşayan **Mısırlılar** da tüm hizmetleri "çok zayıf" olarak görmektedir, özellikle sürdürülebilir ekonomik kalkınma hizmetini. Hizmetlerin gelişmesini sağlamak görevinin Belediyeye ait olduğunu düşündükleri gibi, kendi temsilcileri ile daha iyi ilişkiler içerisinde olabilmek ihtiyaçlarını da ifade etmişlerdir. Çöp yönetimi, kanalizasyon, eğitim ve sosyal destek topluluğun yüksek

öncelik verdiği alanlardır. Kendilerinin Belediye Meclisi ve Topluluklar Komitesinde tanıtılmasıyla topluluk çıkarlarının belediye çapında temsil edildiği anlamına geldiğine işaret etmişlerdir. Bununla birlikte, gruplar kendileri için hemen hemen hiçbir kültürel etkinliğin organize edilmediğini belirtmiştir.

İpek

İpek belediyesinde projeye katılan tüm katılımcılar belediye binalarının kolaylıkla erişilebilir olduğunu düşünmektedir ve büyük bir çoğunluğu son yıllarda 3'ten fazla kez ziyaret ettiğini dile getirmiştir. Sağlık bakımı ve su sağlanması hizmetleri orta dereceli olarak bulunmuşken, tüm diğer hizmetler zayıf olarak değerlendirilmiştir, özellikle şehir içi yolları.

Romlar² belediyeleri içerisinde iletişim kurabilmenin mümkün olduğunu, ancak resmi belgeler ve köy/kamu alanı işaretlerinin Rom dilinde mevcut olmadığını belirtmiştir. Eğitimin herhangi bir aşamasında anadilinde eğitim imkanlarının mevcut olmadığını, ancak belediyeleri tarafından kendileri için kültürel etkinliklerin organize edildiğini ileri sürmüşlerdir. Ekonomik kalkınma ve çöp yönetimi kendileri için yüksek öncelik taşımaktadır. Bununla birlikte, söz konusu grup Belediye Meclisi ve Topluluklar Komitesinde üyeleri olmasına rağmen, pek iyi

temsil edilmediğini düşünmektedir.

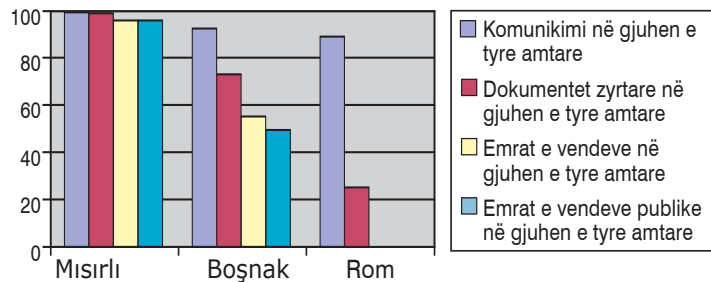
Boşnaklar çocuklarına sunulan eğitimin genel olarak iyi olduğunu düşünürken, sağlık hizmetlerini orta dereceli olarak nitelendirmişlerdir. Kendi anadillerinde belirtilen kamu işaretleri ya mevcut değil ya da hasar görmüş durumda, fakat bu topluluğun yüksek öncelik verdiği konu değildi. Bunun yerine, onlar ciddi işsizlik sorunları ve daha iyi telefon bağlantılarının sağlanmasına olan ihtiyaçları üzerinde durdular. Bununla birlikte, Zlopek'te yaşayan Boşnaklar belediyelerinin Boşnak kültürel etkinlikleri düzenlediğini belirtirken, Vitomiriça'da yaşayanlar aksini söyledi. Ancak, her iki grup da daha fazla etkinliğin düzenlenmesi gerektiği düşüncesinde birleştiler. Her şeye rağmen, birçok endişelerini çözümlenebilecek ehlilikte olmadığını düşünmekle birlikte, temsilcilerinin kendi çıkarlarını iyi temsil ettiklerini ileri sürdüler.

İpek bölgesindeki azınlıklara-özel hizmetlere genel bakış

İpek bölgesindeki azınlıklara-özel kamu hizmetlerine genel bakış taslaklar aracılığıyla gösterilmiştir. Taslaklar bölgedeki Mısırlı, Boşnak ve Rom azınlık topluluğu mensuplarının verdikleri yanıtlar doğrultusunda biriktirilen verilere dayandırılmıştır. Aşağıda gösterilen her üç

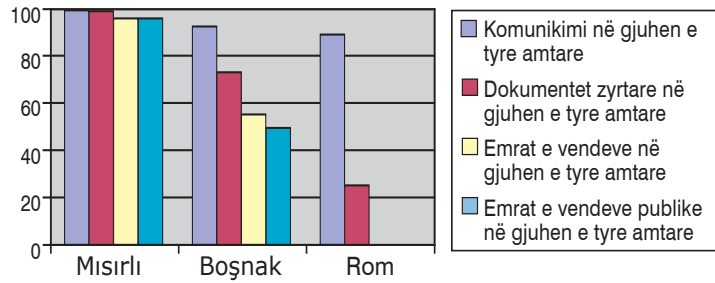
taslak, soruları cevaplarken azınlık toplulukları tarafından belirtildiği şekilde (1) azınlık dillerinin alenen kullanılması derecesi, (2) anadilinde eğitimin mevcut bulunması ve (3) kültürel etkinlikler sayısını yüzdeler olarak göstermektedir:

Topluluk başına azınlık dillerinin alenen kullanılması

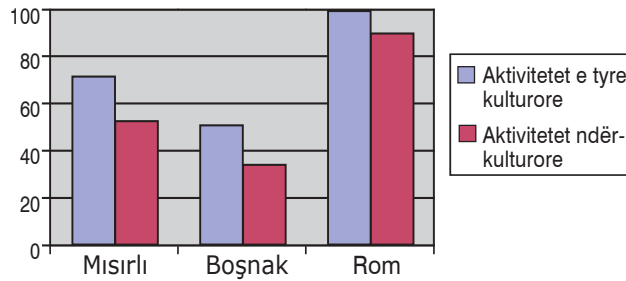

² İpek bölgesinde yaşayan Romlar, anadilleri olan Rom dilinden ziyade Arnavutça ve Sırpça dillerini konuşmaktadırlar.

Topluluk başına anadilinde eğitim imkanı

Topluluk başına düzenlenen kültürel etkinlikler

Araştırmanın üçüncü aşamasında, katılımcılara genel olarak yaşam şartları ve azınlıklara-özel hizmetlere yönelik taslaklarla belirtilen grafikleri değerlendirebilme fırsatı verilmiştir. Azınlık topluluğu mensuplarının belediye strüktürlerine katılımı konusu, katılımcıların verdiği belirsiz yanıtlar ve kesin veri yetersizliği nedeniyle taslaklar aracılığıyla gösterilmemiştir. Bireyler tarafından aşağıda belirtilen yorumlar ve gözlemler ileri sürülmüştür:

- Sağlık hizmetleri hakkında değerlendirmeler gerçekçi bulunmamıştır, daha düşük olmalıdır ve bu sağlık hizmetlerini yerine getirenler tarafından sistematik bir diskriminasyon (dışlanma) ile birleşmektedir (İpek'teki Romların gözlemleri).
- Belediye binasında anadilinin kullanılması alışkanlıklardan ziyade kişisel ilişkilere dayanmaktadır (İpek'teki Boşnakların gözlemleri).
- Grafikte gösterilen anadilinde iletişim kurabilmek hakkındaki değerlendirmeler, Rom dilinden ziyade Arnavutça dilinde iletişimi göstermektedir (İpek'teki Romlar).
- Grafikte belirtilen anadilinde resmi belgelerin mevcut olması hakkındaki değerlendirmeler gösterilenden çok daha azdır ve Belediyenin farklı dillerde belgeleri ilan etmesi pratiğinden ziyade belegelerin niteliğine bağlıdır (İpek'teki Boşnaklar).
- Anadilinde eğitim hakkında grafikte gösterilen değerlendirmeler gerçekçidir (İpek'teki Mısırlılar).
- Okul-öncesi eğitim oranı, eğitim ile ilgili grafikte gösterilenden çok daha azdır (yaklaşık %50 oranında), söyle ki ilk ve orta öğretim %90'a kadar değerlendirilmelidir (İpek'teki Boşnaklar).
- İpek'teki Rom halkının okuma-yazması olmayanlar oranı çok yüksektir ve bu olumsuz gerçeği ele almak için Belediye harekete geçmelidir (Belediye sorumluluğunda olan okul-öncesi, ilk ve ortaokul eğitimi için) – (İpek'teki Romlar).
- Kendilerine has ve kültürleri kaynaştıran etkinlikler kendi-girişimleri ile organize edilmektedir. Etkinlikler genelde sivil toplum örgütü (NGO) ve hükümetler üstü kuruluşlar (IGO) tarafından sunulan maddi destek ile gerçekleştirilmektedir (tüm katılımcılar).

Prizren

Prizren bölgesinde, toplantılar şu topluluklar ile yapılmıştır

- **Boşnaklar** ile Prizren belediyesinde;
- **Goralılar** ile Dragaş'ta;
- **Romlar** ile Prizren belediyesinde;
- **Türkler** ile Prizren belediyesinde.

Bazı Türk grupları haricinde, tüm topluluklar belediye binalarının erişilebilir olduğunu kabul etmektedir ve Kosova'nın diğer bölgelerine kıyasla, Prizren belediyesini ziyaret eden insan sayısının genel olarak daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Her nasılsa, kamu hizmetleri genel olarak "zayıf" bulunmuştur, özellikle Dragaş belediyesinde, yine de diğer bölgelere nazaran daha uygun görülmüştür, Gilan belediyesi haricinde. Daha küçük azınlık grupları

(Türk ve Goralı toplulukları) kendilerine sunulan kamu hizmetlerini daha olumsuz değerlendirmiştir. Burada ayrıca çoğunluğu oluşturan topluluk tarafından genel bir dışlanma ve bir kenara çekilme duygusu bulunmaktadır. Aşağıdaki Tabloda, Prizren bölgesinde yaşayan azınlık toplulukları çoğunluğunun belirtilen kamu hizmetlerini nasıl değerlendirdiklerini bulabilirsiniz:

Hizmetler / Azınlık	Sürdürülebilir ekonomik kalkınma	Su Sağlanması	Çöp yönetimi	Şehir içi yollar	Şehir içi ulaşım	Sağlık hizmetleri	Sosyal hizmetler
Boşnaklar	2.18	3.23	2.65	3.40	3.33	2.67	2.24
Goralılar	1.47	1.70	1.43	1.27	1.70	1.77	1.57
Romlar	1.55	3.07	3.29	2.42	2.39	2.42	2.37
Türkler	1.45	1.97	1.9	1.87	1.72	2.4	1.45

1 : çok zayıf

2 : zayıf

3 : orta

4 : iyi

5 : çok iyi

Dragaş

Dragaş bölgesinde yaşayan **Goralılar** şehir içi yollarının en fazla dikkat gerektiren kamu hizmeti alanı olduğunu düşünmektedir. Kendi Belediyeleri, Belediye Meclisi ve Topluluklar Komitesi yanı sıra belediye personeli tarafından iyi temsil edildiklerini belirtmektedirler, fakat kendi yöneticilerinin endişelerini gerektiği şekilde dile getiremediklerini düşünmektedirler. Bu onların belediye etkinlikleri hakkında verdikleri cevaplara yansımıştır: yönetim personeli ile kendi anadillerinde iletişim kurabiliyor ve eğitimin her aşamasında kendi anadillerinde eğitim fırsatından yararlanabiliyorlar. Ancak kendi anadillerinde resmi belgeler ve kamu işaretleri müsait değildir ve belediyeleri tarafından kendilerine yönelik neredeyse hiçbir kültürel etkinlik düzenlenmemiştir. Kendi endişelerini

güvenli bir şekilde ifade ettikleri halde, şimdiye kadar kaydedilen gelişmelerden memnun kalmadıklarını ve kendi temsilcileri ile ilişkilerini geliştirmek istediklerini dile getirmişlerdir. Neticede, şimdilik uluslararası şahıslardan harekete geçmelerini beklemektedirler, kendi belediye yapılarına itimat etmektense. Mülkiyet hakları yanı sıra hareket özgürlüğü ve genel olarak iletişim konuları (kendi anadillerinde TV ve radyo kanallarının yetersiz olması) da temel endişelerinden birini oluşturmaktadır. Eğitim ve kültürel etkinlik şartları "felaket" olarak nitelendirilmiştir ve grup mensubu birkaç üye çoğunluğu oluşturan halk tarafından diskriminasyona maruz kaldıklarını ileri sürmüştür. .

Prizren

Prizren bölgesinde ziyaret edilen her üç topluluk (Boşnaklar, Türkler ve Romlar), çoğunluğu oluşturan topluluk tarafından eşitsiz muamele (diskriminasyon)

endişesini dile getirmiştir. Bu doğrultuda herhangi bir anlamda dışlanma, söz konusu toplulukların kendi kimlikleri hakkında endişelerini yükseltmektir. Bu durum,

tüm toplulukların belediyeleri tarafından kendileri için herhangi bir kültürel etkinliğin organize edilmediğini dile getirmesiyle yansımıştır, ancak kendileri organize etmiştir. Bununla birlikte, hepsi de geleceğe iyimser (optimist) gözle bakıyordu. En çok öncelik verilen kamu hizmetleri alanı sürdürülebilir ekonomik kalkınma olarak nitelendirilmiştir.

Boşnaklar da sosyal hizmetler alanını topluluklarının temel endişesi olarak nitelendirmiştir. Yukarı Lubinye’de yaşayan Boşnaklar hariç, belediyeleri tarafından kendilerinin iyi temsil edildiklerini ve Belediye Meclisi ile Topluluklar Komitesinde bulunan üyelerinin topluluk endişelerini dile getirebilecek durumda olduğunu düşünmektedirler. Ayrıca, belediye çalışanları ile kendi anadillerinde iletişim kurabilmeleri mümkündür, resmi belgeler kendileri için müsait bulunmaktadır, ancak Yukarı Lubinye’deki gruplardan biri bu iddiya katılmamıştır. Tüm gruplar kendi anadillerinde kamu işaretlerinin mevcut olmadığını belirtmiştir. Söz konusu topluluk kendi anadilinde eğitimin okul-öncesi, ilkokul ve ortaokul aşamasında müsait olduğunu ileri sürmüştür. Her nasılsa, çoğunluğu işsizdir, şöyle ki işsizlik temel endişelerinden birini oluşturmaktadır, bu yönetim bünyesinde topluluk üyesi daha fazla kişinin istihdam edilmesi (çalıştırılması) talebinde bulunmaları ile ifade edilmiştir. Daha fazla şeffaflık ve çoğunluğu oluşturan topluluk ile işbirliği ortamının sağlanması doğrultusunda genel bir talep bulunmaktaydı. Bununla birlikte, Boşnaklar çocukları için seyahat belgesi konusunu önemli bir konu olarak ifade etmişlerdir.

Romlar ayrıca kendi temsilcileri ile daha yakın ilişkiler kurmayı öncelik olarak belirlemişlerdir, ki bu genel durumlarının düzelmesi için önemli olarak görülmüştür. Anadilinde eğitim yanı sıra, evlerinin yeniden inşa

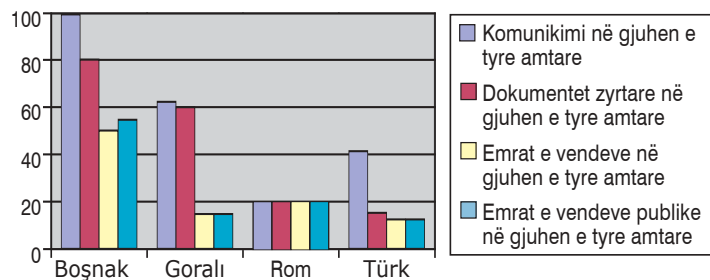
edilemsi topluluğun ciddi endişelerinden biridir. Bununla birlikte, söz konusu grup belediye çalışanları ile kendi anadillerinde iletişim kurabilmenin mümkün olmadığını ve kendi anadillerinde¹ resmi belgelerin mevcut olmadığını belirtmiştir. Belediye Meclisi yanı sıra Topluluklar Komitesinde de temsil edilmektedirler ve endişelerinin bir kısmının gerçekten görüşüldüğünü düşünmektedirler. Her nasılsa, topluluk temsilcilerinin grup olarak hareket etmekten ziyade bireysel olarak hareket ettikleri doğrultusunda genel bir endişe bulunmaktadır. Neticede Romlar uluslararası kişilere daha fazla güvendiklerini dile getirmişlerdir. Bu kendi yöneticileri ile daha iyi bağlantı sağlamak taplerine yönelik algılarını geliştirmektedir.

Prizren’de yaşayan **Türk topluluğu** hayat şartlarının düzelmesini sağlayacak bazı pratik çözümler arayışı içerisindeydi. Toplantılara katılanların çoğunluğu çalışıyor olmasına rağmen, işsizlik topluluğun temel endişesi olarak ifade edilmiştir, özellikle genç nesiller için. Gelişme sürecinde diskriminasyondan sakınmanın gerektiği ifade edilmiş ve geçmişte görülen diskriminasyonu önlemenin takviye edilmesini talep etmişlerdir. Bununla birlikte su sağlanması, gençlik merkezi, sağlık hizmetleri, yolların onarımı/inşası, çöplerin toplanması ve kendi anadillerinde üniversite düzeyinde eğitim imkanlarının sağlanması önemli endişeleri arasında yer almaktaydı. Genel olarak, kendi temsilcileri ve belediye struktürlerinden memnun olmadıklarını dile getirmişler ve ileriye doğru kendi endişelerinin daha fazla görüşüleceğini umuyorlardı. Sürdürülebilir ekonomik kalkınma alanı en fazla dikkat gerektiren kamu hizmeti alanı olarak nitelendirilmiştir. Bununla birlikte, belediye içerisinde kendi anadillerinde iletişim kurabilmenin çok zor olduğuna ve Türkçe ile belirtilen resmi belgelerin mevcut bulunmadığına işaret edilmiştir.

Prizren bölgesindeki azınlıklara-özel hizmetlere genel bakış

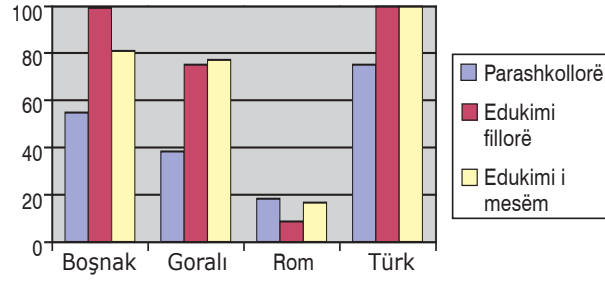
Söz konusu bölgedeki azınlıklara-özel kamu hizmetlerine genel bakış aşağıda belirtilen taslaklar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Taslaklar bölgedeki Boşnak, Gorali, Rom ve Türk azınlık topluluğu mensuplarının vermiş olduğu cevaplardan çıkartılan biriktirilmiş verilere dayandırılmıştır. Aşağıda gösterilen her üç taslak, soruları cevaplarken azınlık toplulukları tarafından belirtildiği şekilde (1) azınlık dillerinin alenen kullanılması derecesi, (2) anadilinde eğitimin mevcut bulunması ve (3) kültürel etkinlikler sayısını yüzdelik olarak göstermektedir:

Topluluk başına azınlık dillerinin alenen kullanılması

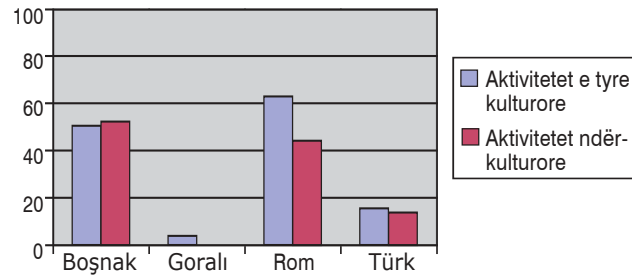

¹ Bu durumda Rom dili açıkça örnek olarak gösterilmiştir, şöyle ki Prizren belediyesinde yaşayan Romlar, Rom dili yanı sıra Arnavutça ve Sırpça dillerini de konuşmaktadır.

Topluluk başına anadilinde eğitim imkanı

Topluluk başına düzenlenen kültürel etkinlikler

İncelemenin üçüncü aşamasında gerçekleşen bölgesel toplantı sırasında, etnik topluluklarına genel olarak yaşam şartları ve azınlıklara-özel hizmetler üzerine bazı yorumlarda bulunabilme fırsatı tanınmıştır. Azınlık topluluğu mensuplarının belediye strüktürlerine katılımı² konusu, katılımcıların verdiği belirsiz cevaplar ve kesin veri yetersizliği nedeniyle taslak aracılığıyla gösterilmemiştir. Bireyler tarafından şöyle gözlemler yapılmış ve şu yorumlarda bulunulmuştur:

- Sosyal Hizmetler Merkezlerinde etnik toplulukları mensubu herhangi bir çalışan bulunmamaktadır. Bu olumsuz olay ele alınmalı ve düzeltilmelidir (tüm katılımcılar)
- Sosyal Hizmetler etkileri çok yüksek bulunmaktadır (Prizren'deki Boşnak ve Romlar)
- Okul-öncesi eğitim değerleri yarıya ayrılmalı, ilk ve orta öğretim değerleri doğrudur (Dragaş'taki Gorali)
- Grafiklerde gösterilen tüm değerlendirmeler doğrudur (Prizren'deki Türkler)
- Kültürel etkinlikler kendi girişimleriyle organize edilmektedir (tüm katılımcılar).

Mitroviça bölgesinde toplantılar aşağıda belirtilen topluluklar ile gerçekleşmiştir:

- **Aşkalile** ile Mitroviça ve Viçitrin'da;
- **Boşnaklar** ile Mitroviça ve Leposaviç'te;
- **Goralı** topluluğu ile Mitroviça'da;
- **Romlar** ile Mitroviça, Leposaviç ve Zveçan'da;
- **Türk** topluluğu ile Mitroviça ve Viçitrin'da.

Genel olarak, Kosova'nın diğer yerlerine kıyasla, bölgedeki günlük hayat şartları üzerine memnuniyetsizlik derecesi çok daha yüksektir. Ziyaret edilen hemen tüm gruplar seçilen temsilcilerinin bulunmasının önemini vurgulamıştır, ki bu Kosova'nın diğer bölgelerinde yaşayan değişik azınlık gruplarına nazaran genel olarak daha politize oldukları izlenimini vermektedir. Topluluk kimliği (ve onu kaybedebilme korkusu) da ayrıca bölgede ortak bir konuyu oluşturmaktadır, yerel yönetimleri tarafından kendilerini dışlanmış hissedilen ve netice olarak kendi bölge kimliklerini kaybedecekleri yüzünden endişelenen gruplar ile. Bu durum söz konusu bölgede diğer bölgelerden daha şiddetli bir şekilde ifade edilmiştir.

Katılımcıların çoğu belediye binalarının erişilebilir olduğunu kabul etmektedir, fakat Mitroviça halkının (daha büyük belediyelerden) kendi belediyelerini daha uzak belediyelerde yaşayan küçük topluluklardan daha sık ziyaret ettiği aşikârdır. Bununla birlikte, çoğunluğu henüz ziyaret etmemiştir.

Kamu hizmetlerinin sağlanması neredeyse evrenselleşen "çok zayıf" olarak nitelendirilmiştir, şüphesiz Kosova'da en düşük olarak. Bu özellikle Leposaviç'te azınlık topluluklarına sunulan hizmet koşulları gerçeğidir. Aşağıdaki tablo, bölgedeki azınlık toplulukları çoğunluğunun belirtilen kamu hizmetlerini nasıl değerlendirdiklerini göstermektedir:

Hizmetler / Azınlık	Sürdürülebilir ekonomik kalkınma	Su Sağlanması	Çöp yönetimi	Şehirçi yollar	Şehirçi ulaşım	Sağlık hizmetleri	Sosyal hizmetler
Aşkali	1.42	1.40	1.32	1.90	2.20	2.27	1.42
Boşnak	1.65	1.75	1.77	1.82	1.93	1.67	1.42
Rom	1.15	1.39	1.36	1.88	1.81	1.91	1.32
Türk	1.18	1.56	1.65	1.57	1.63	1.86	1.5

1 : çok zayıf

2 : zayıf

3 : orta

4 : iyi

5 : çok iyi

Tüm gruplar, bazı Aşkali grupları hariç, kendi anadillerinde eğitim imkanlarının mevcut olmadığını belirtmiştir, ancak bunun için değişik nedenler ileri sürülmüştür. Çok az sayıda azınlık topluluğu mensubu belediye personeli olarak çalışmaktadır, herhangi bir aşamada, özellikle Leposaviç ve Zveçan'da. Anadilinde resmi belgeler ve kamu işaretleri mevcut değildir ve katılımcıların büyük

çoğunluğu kendi toplulukları için herhangi bir kültürel etkinliğin organize edilmediğini ileri sürmüştür. Topluluklar temsilcilerinin kendi çıkarlarını temsil edebilecek durumda olmadığını düşünmektedirler, Viçitrin belediyesindeki gruplar haricinde, ki burada azınlık topluluğu yöneticilerine büyük önem verilmektedir, Belediye Meclisi ve Topluluklar Komitesinde temsilcilerinin bulunmamasına rağmen.

Leposaviç

Leposaviç'te yaşayan Rom ve Boşnaklar, genel olarak, yerel yönetim çalışmalarından neredeyse tamamen uzak bırakıldıklarını düşünmektedir, buna rağmen her iki topluluk da belediye ile işbirliğinin önemli olduğunu kabul etmektedir. Kamu hizmetlerine erişim üzerine yapılan değerlendirmelere göre Leposaviç'teki durum Kosova genelinde en kötüdür.

Leposaviç'te yaşayan **Rom**¹ grupları belediye binalarının kolaylıkla erişilebilir olduğunu ileri sürmüştür, buna rağmen

son yıllarda çok az bir kısmı ziyaret etmiştir. Onlar sadece büyük ihtiyaçları olduğu zaman belediyelerini ziyaret ettiklerini belirtmişlerdir. İşsizlik temel endişeleridir, buna rağmen sosyal statüleri ve grup olarak kendilerine saygı gösterilmesi de yüksek öncelikleri arasındadır. Kendilerine yönelik bazı kültürel etkinliklerin organize edildiğini, fakat daha fazla organize edilmesini talep etmişlerdir. Belediye Meclisi yanı sıra Topluluklar Komitesinde de temsilcilerinin bulunmaması nedeniyle, kendi başlarına herhangi bir

¹ Mitroviça bölgesinde yaşayan Romlar, kendi anadilleri olan Romca yanı sıra Sırpça dilini de kullanmaktadır.

girişimde bulunmak doğrultusunda kendilerini güçsüz hissetmektedirler, fakat Belediye Meclisi Başkanı yanı sıra BM Belediye Yöneticisine gönderdikleri şikayet mektuplarının kendi çıkarlarını geliştirebileceğine inanmaktadırlar. Bu durum, onların hayat şartlarının gelişmesi konusunda hangi yapının veya bireylerin nihai sorumluluğa sahip olduğu bilincinde olduklarını göstermektedir. Onlar vekillerinin seçilmesi ile belediyedeki temsilciliklerini geliştirebileceklerinin farkındalar. Romlar ayrıca sağlık hizmetleri alanının öncelikli endişeleri arasında yer aldığını ve kendi çocukları için daha iyi şartlar talep ettiklerini ileri sürmüşlerdir. Bu onların Leposaviç'te anadillerinde eğitim imkanlarının bulunmadığını belirtmeleri ile pekişmiştir. Bununla birlikte, belediyeleri içerisinde Rom dilinde iletişim kurabilmeleri mümkün değildir, özellikle Rom topluluğuna mensup herhangi bir kişinin burada çalışmaması söz konusu olunca. Resmi belgeler ve kamu işaretleri de Rom dilinde mevcut değildir.

Mitrovica

Söz konusu belediyede yaşayan tüm topluluklar kendi belediyelerini erişilebilir bulmaktadırlar ve tüm topluluklar tarafından genel olarak gayet sık ziyaret edilmektedir. Ancak, Türk katılımcıların yarısından az bir kısmı genel erişilebilirlik konusunda rezervasyonlarını dile getirmiştir. Genel olarak, hizmetler "çok zayıf" olarak değerlendirilmiştir, buna rağmen şehrin güney bölgesinde yaşayan topluluklar sunulan hizmetleri kuzeydekilere nazaran daha olumlu bulmuştur. Sürdürülebilir ekonomik kalkınma ve sosyal hizmetler alanları temel endişe alanlarını oluşturmaktadır. Genellikle, bölgedeki azınlık toplulukları belediyeleri içerisinde iyi temsil edilmediklerini düşünmektedir. Bununla birlikte, katılımcıların çoğunluğu belediyede iletişim, anadilinde eğitim ve kültürel etkinlikler ile ilgili sorulara olumsuz yanıtlar vermiştir.

Şehrin kuzey kısmında yaşayan **Boşnaklar** belediye binalarının erişilemez olduğunu düşünmektedir, güney kısmında yaşayanlar ise aynı soruya olumlu yanıtlar vermiştir. Kuzeyde yaşayanların temel endişesini güvenlik oluşturmaktadır, özellikle eğitimle bağlantılı olarak. Topluluk olarak, erken eğitim aşamalarında anadillerinin kullanılması onun üniversite aşamasında kullanılmasından daha az öncelikliydi. Yine, söz konusu topluluk tarafından diğerlerinin kendilerine bir azınlık olarak daha fazla itibar gösterilmesi doğrultusunda çağrıda bulunulmuştur. Bununla birlikte, Boşnak mahallesinde yaşayan Boşnaklar kendilerinin bölgede yaşayan iki büyük topluluk arasında bir köprüyü oluşturduklarını, fakat negatif anlamda; kendilerini iki grup arasında sıkışmış hissettiklerini dile getirmişlerdir. Grup genel olarak kendi durumlarının, zayıf güvenlik önlemleri ve anadilinde eğitim imkansızlıkları dahil edilerek, bir çoğunun toplu halde bölgeyi terk edebileceği anlamına geldiğini ve bu doğrultuda korkularını ifade etmiştir. Kendi kimlikleri için duydukları korkuları neticesinde belediyelerinin kendileri için kültürel etkinlikler organize etmesi doğrultusunda büyük ilgi göstermişlerdir. Hayat şartlarının iyileştirilmesi konusunda harekete geçmek sorumluluğunun yerel yönetime ait olduğu anlayışı

Boşnaklar belediye içerisinde kendi anadillerinde kolaylıkla iletişim kurabildiklerini ve resmi belgeler yanı sıra kamu işaretlerinin de anadillerinde müsait olduğunu belirtmiştir. Benzer bir şekilde, çocukları için okul-öncesi, ilkokul ve ortaokul aşamalarında anadillerinde eğitim imkanları mevcuttur. Ancak, kendilerine yönelik veya diğer topluluklar ile birlikte herhangi bir kültürel etkinliğin organize edilmediğini ileri sürmüşlerdir. Belediye Meclisi ve Topluluklar Komitesinde temsilcilerinin bulunmasıyla birlikte, söz konusu grup onun topluluk çıkarlarını laikiyle temsil edebilecek durumda olmadığını düşünmektedir. Bununla birlikte, kendi çıkarlarını belediye hayatına taşıyabilecek seçilmiş temsilcilerinin bulunmasının önemli olduğunu kabul etmektedirler. Siyasi parti veya yurttaşlar girişiminin oluşturulmasına ilgi gösterilmiştir. Bununla birlikte, kendi endişelerinin açıkça tartışılabilmesi için, halka açık toplantıların daha sık yapılmasını talep etmişlerdir.

bulunmaktadır, fakat söz konusu topluluk hayal kırıklıkları nedeniyle endişelerini ele alabilecek kişi olarak uluslararası topluluğunu görmektedir. Topluluk kendi yöneticileri ile daha yakın ilişkiler kurmayı talep etmektedir, ancak onların topluluk endişelerini laikiyle ifade edebilmesi doğrultusunda çok az fırsatlarının bulunduğunu düşünmektedir.

Mitroviça'da yaşayan **Goralılar** özellikle kendilerine pek saygı gösterilmediği nedeniyle endişelenmektedir ve kendi endişelerini ifade etmek üzere yerel yönetim binasına gitmekten çekindiklerini dile getirmişlerdir. Belediye Meclisi ve Topluluklar Komitesinde iyi temsil edilip edilmedikleri yanı sıra iletişim, eğitim ve kültürel etkinlikler ile ilgili sorulara olumsuz yanıtlar vermişlerdir. Onlar bir nevi soyutlanma (izolasyona maruz kalma) ve dışlanma duygularını dile getirmiş ve kimliklerini kaybetme korkusunu ifade etmişlerdir. Bu görüntü grubun anadilinde eğitim yetersizlikleri endişesi ve herhangi bir değişimden pek beklentilerinin olmaması ile pekişmektedir.

Diğer belediyelerde yaşayanlara benzer bir şekilde, Mitroviça'da yaşayan **Romlar** da genelde işsiz durumdadır. Bu nedenle, işsizlik temel endişeleri arasında yer almaktadır. Yine, bu ve tüm diğer konularda, Romlar kendi yerel yönetimlerine pek güvenmemektedir. Sürdürülebilir ekonomik kalkınma ve sosyal hizmetlerin sunulması topluluğun temel önceliğidir. Ayrıca belediye etkinlikleri hakkında topluluğun daha iyi bilgilendirilmesi ve Rom topluluğuna mensup kişilerin belediye tarafından istihdam edilmesi doğrultusunda talepleri de bulunmaktadır. Romlar kendilerinin belediyeleri tarafından iyi temsil edilmediklerini düşünmektedir ve kendilerine yönelik herhangi bir kültürel etkinliğin organize edilmediğini belirtmişlerdir. Kendi çocukları için anadillerinde eğitim imkanlarının sunulmasını talep etmektedirler.

Aşkaliler de genelde işsiz durumdadır ve işsizliği temel endişeleri olarak belirlemişlerdir. Kendi yöneticilerine güvenmektedirler ve belediyede çoğunluğu oluşturan topluluk ile iyi ilişkiler içerisinde olduklarını

düşünmektedirler. Büyük bir çoğunluğu son yıllarda belediye binasını 3'ten fazla kez ziyaret etmiştir. İlişkiler iyi olduktan sonra endişelerini ileri sürmek ve çözüm yolu aramak için yönetimlerini ziyaret etmek konusunda daha fazla güvenleri bulunmaktadır. Belediye içerisinde iletişim, eğitim ve kültürel etkinliklerle ilgili sorulan sorulara olumlu yanıtlar vermişlerdir, fakat kendilerinin iyi temsil edilmediklerini düşünmektedirler; yerel yönetimlerinin kendilerini görmezlikten geldiğine inanmaktadırlar. Son birkaç sene içerisinde idrak edilen hareketsizlikler nedeniyle hayal kırıklığına uğramış durumdadır. Neticede, söz

konusu topluluk ileriye yönelik faydayı ancak dış yatırımcılarda görmektedir. Su sağlanması en fazla dikkat gerektiren kamu hizmeti alanı olarak görülmüştür.

Türk topluluğu da işsizliği temel endişeleri olarak ifade etmiştir. Türk dilinin alenen kullanılması diğer büyük endişeleriydi. Belediye bünyesinde pek iyi temsil edilmediklerini düşünmekle birlikte, kendi temsilcileri tarafından endişelerinin iyi temsil edildiğine inanmaktadırlar. Belediye çalışmalarına olan kırgınlıkları, onları faaliyete geçmesi için merkezi yönetim ve Genel Sekreterin Özel Temsilcisi'ne yönlendirmektedir.

Viçitırın

Viçitırın'da yaşayan **Türkler ve Aşkaliler** kendi topluluk liderlerine güvendiklerini ve onların kendi endişelerini doğru temsil ettiklerine inandıklarını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte, her iki grup da yerel yönetimin kendilerini görmezlikten geldiğini ve kendilerine sunulan kamu hizmetlerinin çok zayıf olduğunu düşünmektedir. Belediye Meclisi'nde temsilcileri bulunmamaktadır.

Aşkaliler belediye binalarının erişilebilir olmadığını düşünmektedir ve çoğunluğu son yıllarda ziyaret etmemiştir. Fakat belediye içerisinde kendi anadillerinde iletişim kurabilmenin mümkün olduğunu ve resmi belgeler yanı sıra kamu işaretlerinin de anadillerinde mevcut bulunduğunu ileri sürmüşlerdir. Ancak, yerel yönetimleri tarafından verilen vaatlerin ihlâl edilmesi nedeniyle hayal kırıklıklarını ifade etmişlerdir ve eğer kendileri dahil edilmezse kendi başlarına herhangi bir faaliyete

geçebilecek durumda olmadıklarını dile getirmişlerdir; sosyal hizmetler alanı topluluğun temel önceliğidir.

Türkler de benzer hayal kırıklıklarını ifade etmiştir ve UNMIK yanı sıra yerel yönetimlerinin de kendilerine saygı göstermediğini dile getirmiştir. Belediye içerisinde anadillerinde iletişim kurabilmenin (resmi belgelerin mevcut bulunması dahil) ve anadillerinde eğitim olanaklarının sağlanması yanı sıra, daha fazla kültürel etkinliğin organize edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Topluluklar Komitesinde kendi temsilcileri bulunmaktadır ve bunun kendi topluluk endişelerini daha iyi bir şekilde ifade etmelerine yardımcı olduğunu söylemişlerdir. Özellikle, isimlerinin yanlış telâfüzü nedeniyle yapılan hatalar yüzünden kimlik kartı sorunları henüz çözüme kavuşturulmamıştır.

Zveçan

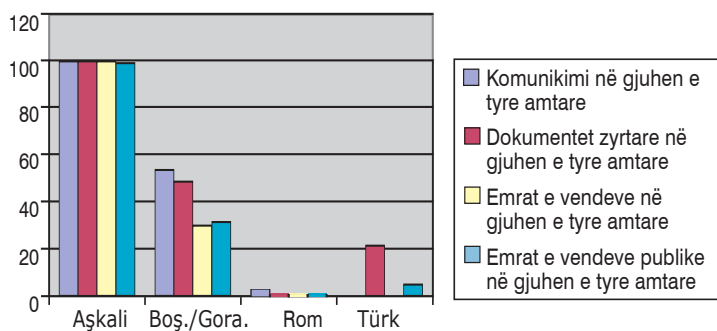
Zveçan belediyesinde dahil, **Romlar** kendi belediyelerinin erişilebilir olduğunu düşünmektedir, fakat genelde ziyaret etmemektedirler. Söz konusu grup herkese şüpheyle yaklaşmaktadır, kendi yerel yönetimleri dahil ve kendi güvenoylarını verebilecek herhangi bir yöneticilerinin bulunmadığını düşünmektedirler. Sürdürülebilir ekonomik kalkınma ve su sağlanması özellikle endişe alanlarını oluşturmaktadır. Ancak, yine de, işsizlik bu topluluğun temel sorunudur. İçlerinden bazıları belediyede çalışabilme istemini dile getirmiştir. Ayrıca onların kendilerini topluluk olarak dışlanmış hissettiklerini, fakat genel olarak hayat

şartlarının iyileşmesi için yerel yönetimle işbirliği yapılması doğrultusunda seçilen temsilcilere çağrıda bulunulmuştur. Genel olarak anadillerinin kullanılması yanı sıra eğitim konusu da temel endişelerinden birini oluşturmaktadır. Belediye içerisinde anadillerinde iletişim kurabilmek, resmi belgelerin Rom dilinde mevcut bulunması ve eğitimin tüm aşamalarında Romca'nın kullanılması hakkında ileri sürülen sorulara olumsuz yanıtlar vermişlerdir. Kendilerine yönelik herhangi bir kültürel etkinliğin organize edilmediğini, fakat belediyelerinin bu doğrultuda girişimde bulunması gerektiğini ifade etmişlerdir.

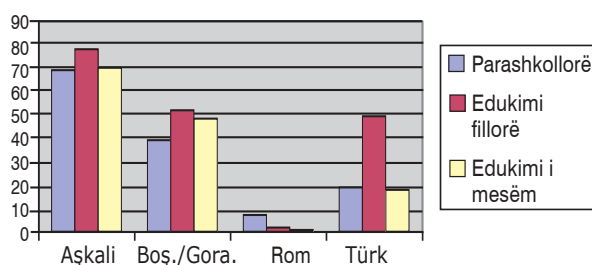
Mitroviça bölgesindeki azınlıklara-özel hizmetlere genel bakış

Söz konusu bölgedeki azınlıklara-özel kamu hizmetlerine genel bakış aşağıda belirtilen taslaklar (diagram) aracılığıyla gösterilmiştir. Taslaklar bölgedeki Aşkali, Boşnak, Gorali, Rom ve Türk azınlık topluluğu mensuplarının vermiş olduğu cevaplardan çıkartılan biriktirilmiş verilere dayandırılmıştır. Aşağıda gösterilen her üç taslak, soruları cevaplarken azınlık toplulukları tarafından belirtildiği şekilde (1) azınlık dillerinin alenen kullanılması derecesi, (2) anadilinde eğitimin mevcut bulunması ve (3) kültürel etkinlikler sayısını yüzdelik olarak göstermektedir:

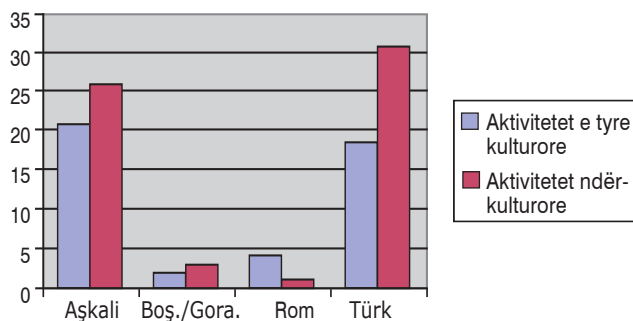
Përdorimi i gjuhë së minoriteteve publikisht për komunitet.

Edukimi në gjuhën amtare për komunitet

Ngjarjet kulturore për komunitet

Ënveleminen üçüncü aşamasında gerçekleşen bölgesel toplantı sırasında, etnik topluluklarından katılımcıların genel olarak yaşam koşulları ve azınlıklara-özel hizmetlere ilişkin Belediye'nin yerine getirmesi gerektiği etkinlikler üzerine bazı yorumlarda bulduklarına dikkat edilmelidir. Şu yorumlarda bulunulmuştur:

- Katılımcılar genel olarak belediye hizmetleri hakkında sonuçları Kosova'nın tüm diğer bölgelerinden daha düşük olduğunu kabul etmiştir.
- Anadilinin kullanılması oranı çok yüksek gösterilmiştir, gerçek değerler ise belirtilenin yarısı kadardır (Mitroviça'daki Boşnak/Goralılar).
- Eğitim grafiğinde gösterilen değerlendirmeler doğrudur; not edilmelidir ki Romlar anadilinde eğitimi sıfır olarak gösterilmiştir, ki bu yüksek kimlik bilincini göstermektedir. (Mitroviça ve Leposaviç'teki Romlar);

Gilan bölgesinde toplantılar şu topluluklar ile gerçekleştirilmiştir:

- **Aşkaliler** ile Ferizovik'te;
- **Hırvatlar** ile Viti'de;
- **Rom¹ toplulukları** ile Ferizovik, Gilan, Nobırda ve Viti'de;
- **Türkler** ile Gilan'da.

Türkler haricinde, tüm topluluklar kendilerini belediyeleri tarafından dışlanmış hissetmektedirler. Güvenlik de ayrıca temel endişelerinden birdiridir, özellikle topluluk dillerinin alenen kullanılması söz konusu olunca. Bununla birlikte, bu noktalar topluluk dışlanması (izolasyonu) anlamını vermektedir, Kosova'nın diğer bölgelerinden daha güçlü bir şekilde. Ayrıca, topluluklar genelinde, yardım talepleri nerdeyse saf bir biçimde uluslararası topluluk üzerine odaklanmıştır, seçilen temsilcileri veya devlet memurlarına başvurmaktan ziyade. Diğer bölgelerde aşikâr olmadık bir şekilde, birkaç durumda olduğu gibi güvenlik endişeleri yüzünden eylem alması için KFOR veya UNMIK üzer-

inden yöneltilecek yansımasıdır. Bu hissedilen dışlanma duygusunun genel olarak yerel yönetime olan güvensizlikten kaynaklandığını göstermekte ve hayat şartlarının iyileştirilmesi için genellikle uluslararası kuruluşlardan destek istenmektedir.

Belediye binaları genellikle erişilebilir durumdadır. Hizmetler genel olarak zayıf diye nitelendirildiyse de, Kosova'nın diğer yerlerine kıyasla daha olumlu değerlendirilmiştir. Aşağıdaki tabloda Gilan bölgesindeki azınlık toplulukları çoğunluğunun belirtilen kamu hizmetleri değerlendirmelerinin özetini bulabilirsiniz:

Hizmetler / Azınlık	Sürdürülebilir ekonomik kalkınma	Su Sağlanması	Çöp yönetimi	Şehiriçi yollar	Şehiriçi ulaşım	Sağlık hizmetleri	Sosyal hizmetler
Aşkali	2.36	2.88	2.80	2.43	3.15	2.80	2.20
Hırvat	1	1	1	2	1.5	2.5	1
Rom	2.02	2.18	2.49	2.04	2.70	2.57	1.83
Türk	1.48	1.56	2.04	1.68	1.64	2.44	1.68

1 : çok zayıf

2 : zayıf

3 : orta

4 : iyi

5 : çok iyi

Ferizovik

Ferizovik'te yaşayan **Rom** ve **Aşkali** grupları belediye binalarının erişilebilir olduğunu düşünmektedir. Hizmetler hemen hemen orta dereceli olarak nitelendirilmiştir, ki bu bölgedeki diğer belediyelerden daha yüksek düzeydedir. Şehiriçi yolları temel öncelik olarak görülmüştür, sürdürülebilir ekonomik kalkınma ve sosyal hizmetler alanları ise her iki topluluğun temel endişeleridir.

Aşkaliler temsilcileri ile ilişkilerinin iyi olduğunu ve kendi çıkarlarının Belediye Meclisi ve Topluluklar Komitesinde görüşüldüğünü belirtmiştir. Bununla birlikte, bu iddiaların önemli olduğunu ve olumlu bağlantıları onayladıklarını vurgulamışlardır. Eğitim imkanlarını zayıf olarak değerlendirmiş ve üniversite eğitiminden yararlanabilmek için fırsat yetersizliklerini dile getirmişlerdir. Anadili Arnavutça olan Aşkali topluluğu için eğitim dili sorun değildi. Benzer bir şekilde, belediye bünyesinde anadillerinde iletişim kurabilmek ve resmi belgelerin

mevcut olup olmaması yanı sıra, anadillerinde kamu işaretlerinin bulunması konu-dışıydı. Bunun yerine, ciddi istihdam fırsatları yetersizlikleri ve belediyelerin özellikle Sırp azınlığı üzerine yoğunlaştığına yönelik sorunları tartışıldı. Diğer endişeleri arasında çöp yönetimindeki yetersizlikler ve onun çevreye olan etkisi yanı sıra, elektrik sorunu ve sportif faaliyetler yer almaktaydı. Sağlık hizmetleri alanı topluluğun temel önceliği olmaya devam etti, onun orta derecenin üzerinde değerlendirilmesine rağmen. Aşkaliler belediyeleri tarafından kendileri için kültürel etkinliklerin organize edildiğini, fakat daha sık yapılması gerektiğini dile getirdiler.

Ferizovik'te yaşayan **Rom** topluluğu, belediye bünyesi içerisinde Romca iletişim kurabilmenin mümkün olmadığını ileri sürmüştür. Bununla birlikte, Rom dilinde resmi belgeler ve kamu işaretleri de mevcut değildir. Anadillerinin alenen kullanılması konusu topluluğun temel endişesini

¹ Özgü-lisan konularının daha iyi anlaşılması için Romca yanı sıra, Ferizovik'te yaşayan Romlar Arnavutça ve Sırpça dillerini ve Gilan, Nobırda ve Viti'de çoğunlukla Sırpça dilini kullandıkları not edilmelidir.

oluşturmaktaydı ve bu konu birçok toplantı ve görüşmenin temel konusu olmuştu. Bu durum onların anadilinde eğitim imkanları sorusuna olumsuz yanıtlar vermeleri ile yansımıştır. Ancak, tartışmalar tek başına eğitim konusu üzerine yoğunlaşmamıştır. Bunun yerine Romca dilinin aleni olarak kullanılması, şehirci ulaşım araçlarını kullanmak korkusu, dolayısıyla dışlanmışlıklarının pekiştiği gibi konular üzerinde durmuşlardır. Rom grupları kamu hizmetlerinin sunulmasına, aynı belediyede yaşayan Aşkalilerden daha az itibar göstermiştir. Sosyal hizmetler özellikle zayıf olarak nitelendirilmiştir, ki bu onların dış desteğe diğer topluluklardan daha fazla bağımlı olduklarını yansıtmaktadır. Eğer durumlarını geliştirebilmek doğrultusunda kendi başlarına harekete geçmek için çaba

Gilan

Gilan belediyesinde yaşayan **Romlar** (ve **Türk topluluğu**), belediye binalarının Ferizovik'te yaşayanlara nazaran daha az erişilebilir olduğunu düşünmekteydi. Bu korku ve ulaşım yetersizlikleri nedeniyle artmaktadır. Bunu yansıtan, her iki topluluğun büyük çoğunluğunun son yıllarda belediye binasını ziyaret etmediğini belirtmesidir. Ferizovik'te yaşayanlara kıyasla, her iki topluluk da kamu hizmetleri sunulmasını daha zayıf olarak değerlendirmiştir. Sürdürülebilir ekonomik kalkınma alanını en fazla dikkat gerektiren alan olarak görülmüştür. Benzer bir şekilde, her iki topluluk da belediye bünyesinde kendi anadillerinde iletişimin mümkün olmadığını ve resmi belgeler yanı sıra kamu işaretlerinin de kendi anadillerinde müsait olmadığını belirtmiştir.

Romlar özellikle, kendilerini "diskrimine edilmiş (farklı muamele görmek)" olarak hissettiklerini ve "Rom dilinin resmi dil olması gerektiğini" dile getirmiştir. Aynı zamanda lisanın eğitimde kullanılması daha az önemli konudur. Okul-öncesi ve ilköğretim aşamalarında anadilinde eğitim imkanının Gilan'daki Rom mahallesinde mümkün olduğunu belirtmişlerdir. Keza, ortaokul aşamasında öğretim mevcut değildir. Bununla birlikte, işsizlik (ve düşük hayat şartları) temel endişe alanları kalmaya devam etmektedir. Ayrıca, Gilan'da yaşayan azınlık topluluklarının grup olarak varlıklarını kaybetmeye başlamaları endişesinin takviye edilmesi için, göç eden Romların geri getirilmesi topluluğun temel önceliğiydi. Genel olarak, belediyelerinin kendileri için kültürel etkinlikler organize etmediğini; bu konuda kendi başlarına bırakıldıklarını ve belediye ile UNMIK'e

Nobırda

Nobırda'da yaşayan **Romlar** genel olarak belediye binalarının erişilebilir olduğunu düşünmekte ve toplantıya katılanların çoğu belediye binasını son yıllarda 3'ten fazla kez ziyaret etmiştir. Buna rağmen, kendilerine sunulan tüm kamu hizmetleri "çok zayıf" olarak değerlendirilmiştir, Kosova genelinde kaydedilen en düşük değerlendirmelerden biri. Tüm katılımcılar işsizdi ve bu

sarf etmezlerse, söz konusu bağımlılıkları pekişecektir. Şöyle ki, kendilerinin birtakım beklentileri bulunmaktadır, fakat kendi başlarına harekete geçebilmek için fırsat görmedikleri nedeniyle dışardan yardım kabul etmeye devam etmektedirler. Halbuki, toplantı sırasında diğer topluluklara kıyasla kendilerine olan güvenleri daha fazlaydı. Topluluk temsilcileri ile iyi ilişkiler kurmuşlardı ve kendi çıkarlarının Belediye Meclisi ve Topluluklar Komitesinde temsil edildiğine inanıyorlardı. Fakat yine de uluslararası topluluğunu destek olarak görmekteydi. Rom grupları ayrıca belediyelerinin kendileri için kültürel etkinlikler düzenlendiğini, fakat bu tür etkinliklerin daha fazla düzenlenmesi gerektiğini ve Aşkaliler için daha fazla organize edildiğini ileri sürmüşlerdir.

kırgın olduklarını ileri sürmüşlerdir. Yine, UNMIK'ten bunu düzeltmesini, yerel yönetimin gücüne inanmadıklarını dile getirmişlerdir. Onlar Belediye Meclisi veya Topluluklar Komitesinde kendilerinin temsil edilmediklerini ve belediye bünyesinde herhangi bir görevde çalışan kendi topluluğu mensubunun olmadığını belirtmişlerdir.

Gilan'da yaşayan **Türkler** temsilcileri ile iyi ilişkiler içerisinde bulduklarına ve Belediye Meclisinde temsil edildiklerine inanmaktadırlar. Buna rağmen, temsilcilerinin Topluluklar Komitesine katılması ile birlikte, topluluk çıkarlarının temsil edilmesini sağlayamadığını düşünmektedirler. Onların temel endişelerinden biri Belediye Meclisi ile olan ilişkilerini geliştirebilmek ve projelerin belediyeye daha kolay bir şekilde sevk edilebilmesini sağlayabilmektir. Onlar ayrıca yerel siyasi parti şubelerinin açılmasını talep etmişlerdir. Türkler anadilinde eğitim imkanlarının müsait olmadığını, bunun özellikle orta öğretim aşamasında bulunmadığını dile getirdiler ve üniversite aşamasında Türk dilinde eğitim görebilme imkanının sunulması doğrultusunda yoğun talepte bulundular. Orta okul eğitim şartları genel olarak yetersiz görülmüştür. Bununla birlikte, belediyeleri içerisinde kendi anadillerinde iletişim kuramadıklarını vurgulamışlardır, ki bu çoğunun belediye binasını neden ziyaret etmediğinin göstergesi olabilir. Türkçe ile belirtilen resmi kamu işaretlerinin yokluğu görüşmeler sırasında ele alınan öncelikli konulardan birini oluşturmaktaydı. Ayrıca, Doburçan'da sağlık ocağının yapılması isteklerinden de ayrıntılı bir şekilde bahsettiler.

nedenle işsizliği temel endişeleri olarak göstermişlerdir. Onlar ayrıca temsilcileri ile daha yakın ilişkilerde bulunmayı talep etmekte, fakat atanan temsilcilerinin kendi endişelerini laikiyle temsil edemediğini düşünmektedirler. Genelde sosyal yardımlardan geçinmektedirler, çoğunlukla okur-yazar değiller ve kendi ümitlerini dışardan gelen yardımlara bağlamışlardır. Belediye içerisinde kendilerine

kulak veren olmadığını düşünmekte ve bölgede yapılan etkinlik veya toplantılar hakkında kendilerinin daha fazla bilgilendirilmelerini talep etmektedirler. Onlar belediye bünyesinde kendi topluluklarına mensup herhangi bir çalışanın bulunmadığına işaret etmişlerdir. Kendi topluluklarına anadilinde eğitim görebilme fırsatı

tanınmamaktadır, belediye çalışanları ile kendi anadillerinde iletişim kurabilmeleri çok zordur ve Romca ile gösterilen herhangi bir kamu işareti mevcut değildir. Belediyeleri tarafından herhangi bir kültürel etkinlik organize edilmemiştir.

Viti

Viti'de yaşayan Rom ve Hırvatlar belediye binalarının erişilebilir olduğunu düşünmektedir, son yıllarda hiç kimse ziyaret etmediyse de. Bununla birlikte, tüm hizmetler "çok zayıf" olarak değerlendirilmiştir. Her iki topluluk kendini dışlanmış hissetmektedir. Ve yine her ikisi de kendi durumlarını iyileştirmek için kendi başlarına hiçbir şey yapamayacaklarını düşünmektedirler. Onlar KFOR ve UNMIK'in kendilerine yardım etmekle ve kendi durumlarını değiştirmekle görevli olduğuna inanmaktadır. Her iki grup da sosyal desteğin yetersiz olduğuna ve güvenlik endişelerinin bulunduğu değinmiştir, Hırvat topluluğunun "son yıllarda en azından bir defa dövülmeyen veya baskı görmeyen herhangi bir Hırvat yoktur" diye ifade etmesi ile birlikte.

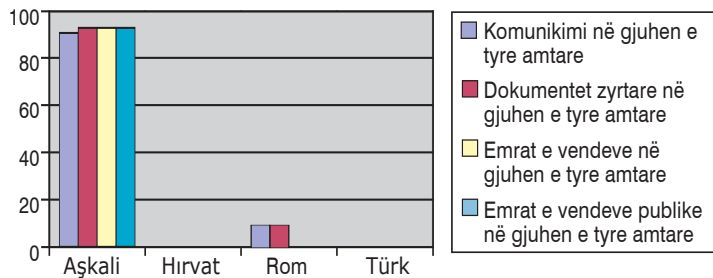
Hırvatlar ayrıca ulaşım, sağlık bakımı ve mülkiyet konularını da temel endişeleri olarak gösterdi. Onlar "zaptedilen evler" in geriye alınması ve daha fazla hareket özgürlüklerinin bulunması talebinde bulundular. Bu grubun güvenliğinin henüz pek emin olmadığı açıktır. Yok edilmekte olan kültürel anıtlarının korunması talebi, onların varlıklarının tehdit altında olduğunu hissetmelerini yansıtmaktadır.

Rom gurubu kendisini yetersiz tanıtılmış olarak hissetmektedir. Belediye Meclisi veya Topluluk Komitelerinde üyelerinin bulunmadığı ve belediye için çalışan herhangi bir Rom asıllı kişinin bulunmadığı gerçektir. İşsizlik ve yetersiz sosyal destek temel endişelerini oluşturmaktadır.

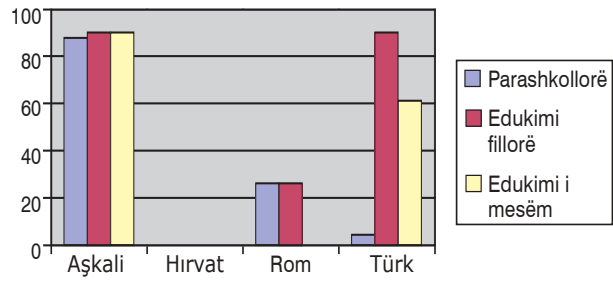
Gilan bölgesindeki azınlıklara-özel hizmetlere genel bakış

Söz konusu bölgedeki azınlıklara-özel kamu hizmetlerine genel bakış aşağıda belirtilen taslaklar (diyagram) aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Taslaklar bölgedeki Aşkali, Hırvat, Rom ve Türk azınlık topluluğu mensuplarının vermiş olduğu cevaplardan çıkarılan biriktirilmiş verilere dayandırılmıştır. Aşağıda gösterilen her üç taslak, soruları cevaplarken azınlık toplulukları tarafından belirtildiği şekilde (1) azınlık dillerinin alenen kullanılması derecesi, (2) anadilinde eğitimin mevcut bulunması ve (3) kültürel etkinlikler sayısını yüzdelik olarak göstermektedir:

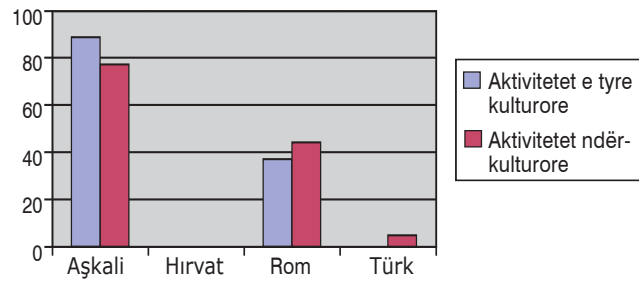
Përdorimi i gjuhës së minoriteteve publikisht për komunitet

Edukimi në gjuhën amtare për komunitet

Ngjarjet kulturore për komunitet

Priştine bölgesinde toplatılar aşağıda belirtilen topluluklar ile yürütülmüştür:

- Rom grupları ile Lipyan, Obiliç ve Priştine’de;
- Rom grupları ile Lipyan, Obiliç ve Priştine’de;
- karışık Rom/Aşkali grupları ile Kosova Ovası, Obiliç ve Poduyova’da.

Priştine bölgesinde toplantılara katılan katılımcıların yarısından fazlası (%65) belediye binalarının herkes tarafından erişilebilir olduğunu ileri sürmüştür. Bununla birlikte, özellikle Romlar, belediye binalarının erişilmez olduğunu belirtmiştir. Nüfüsü daha az olan belediyelerde, azınlık grupları kendilerini diğer yerlerden daha fazla soyutlanmış hissetmektedirler. Benzer bir şekilde, Hırvat topluluğu (daha küçük topluluklardan) görüşlerini açıkça ifade etmeye en isteksizdi. Tüm grupların kendi temsilcileri ile ilişkileri olumlu görülmüştür.

Genel olarak, Kamu hizmetlerinin sağlanması “çok zayıf” tır, Obiliç’teki sürdürülebilir ekonomik kalkınma alanı istisnası dışında, ki bu orta dereceli olarak değerlendirilmiştir. Bazı gruplar yerel yönetimin yüzleştiği birtakım sınırlamaları, özellikle “bütçenin çok küçük olduğu” konusunu kabul etmektedir. Bölgede yaşayan Aşkali, Rom ve Hırvatlar belirtilen kamu hizmetlerini aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde değerlendirmişlerdir:

Hizmetler Azınlık	Sürdürülebilir ekonomik kalkınma	Su Sağlanması	Çöp yönetimi	Şehirçi yollar	Şehirçi ulaşım	Sağlık hizmetleri	Sosyal hizmetler
Ashkalitë	1.45	2.00	1.90	1.60	2.15	2.65	2.00
Ashk/Romë	2.77	2.40	2.37	2.07	2.40	3.12	2.15
Kroatët	1.1	1	1	1	1	2.2	1.3
Romët	1.32	1.25	1.47	2.15	1.75	2.10	1.07

1 : çok zayıf

2 : zayıf

3 : orta

4 : iyi

5 : çok iyi

Kosova Ovası

Kosova Ovası’nda özellikle Aşkali topluluğundan oluşan grup, karışık Rom¹/Aşkali gruplarına nazaran belediye binalarının daha az erişilebilir olduğunu düşünmektedir. Karışık gruptakilerin aksine, Aşkali katılımcıların çoğu son yıllarda belediyelerini ziyaret etmemiştir. Bununla birlikte, her iki grup genel olarak kendilerine sunulan kamu hizmetlerini “zayıf” diye değerlendirmiştir. Sağlık hizmetleri alanı orta dereceli skoruyla en iyi hizmet olarak görülmüştür. Su yönetimi ve şehir içi yolların durumu en olumsuz bulunmuştur. Her iki grup da anadilinde iletişim ve eğitim hakkında sorulan sorulara olumlu

yanıtlar vermiştir, ayrıca bazıları güvenlik endişelerini ifade etmiştir, ki bu eğitimin herkes için tamamiyle erişilebilir olmadığı anlamına gelmektedir. Çoğunluğu belediyelerinin kendileri için herhangi bir kültürel etkinlik organize etmediğini, fakat yakın bir gelecekte bunun değişeceğine inandıklarını ileri sürmüştür. İşsizlik de ayrıca bu toplulukların temel endişesidir. Topluluk mensubu çok az kişinin belediye bünyesinde farklı görevlerde çalışıyor olmasına rağmen, gruplar Belediye Meclisi ve Topluluklar Komitesinde kendilerinin laikiyle temsil edildiklerine inanmaktadırlar.

Lipyan

Proje çerçevesi içerisinde ziyaret edilen Rom² ve Hırvat grupları, özellikle ulaşım yetersizlikleri nedeniyle, Lipyan belediyesinin erişilebilir olmadığını düşünmektedir. Neticede, katılımcıların % 84’ü son yıllarda belediyelerini

ziyaret etmediklerini belirtmiştir. Ulaşım ve hareket özgürlüğü topluluğun temel öncelik verdiği alanları oluşturmaktadır. Şehir içi yolları, her ne kadar, belirtilen kamu hizmetleri arasında en yüksek nitelendirilirse

¹ Kosova Ovası’nda yaşayan Romlar Romca, Arnavutça ve Sırpça olmak üzere her üç dili konuşmaktadırlar. Kosova Ovası’nda ağırlıklı olarak Arnavut halkı yaşadığı için, burada yaşayan Rom halkı çoğunlukla Arnavutça dilini kullanmaktadır.

² Lipyan’daki Romlar Romca ve çoğunlukla Sırpça konuşmaktadırlar.

de, yine de "zayıf" olarak değerlendirilmiştir. Her iki grup belediye çalışanları ile kendi anadillerinde iletişim kurabilmenin mümkün olmadığını ve resmi belgeler yanı sıra kamu işaretlerinin de anadillerinde müsait bulunmadığını ileri sürmüştür.

Genel olarak, Lipyan belediyesindeki kamu hizmetleri Priştine bölgesi dahilinde en zayıf bulunmuştur. Sürdürülebilir ekonomik kalkınma ve sosyal hizmetler yanı sıra, su yönetimi en fazla dikkat gerektiren alan olarak görülmüştür.

Hrvat topluluğu okul-öncesi ve ilkokul aşamasında çocukları için anadillerinde eğitim imkanının bulunduğunu, fakat ortaokul aşamasında bulunmadığını belirtmiştir. Daha önemlisi, belediyeleri tarafından organize edilen kültürel etkinliklerin yetersiz olduğunu ileri sürmüşlerdir. Yönetimde çalışan tüm görevlilere (uluslararası veya yerel) güvenmediklerini ve belediye bünyesinde herhangi

Obiliç

Obiliç'te yaşayan **Rom³ ve Aşkali** grupları belediye binalarının fazlasıyla erişilemez olduğunu düşünmektedir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%63) son yıllarda belediye binasını ziyaret etmemiştir. Kamu hizmetlerinin sunulması "zayıf" bulunmuştur, fakat bir bütün olarak bölge genelinde diğer belediyelere nazaran daha olumlu nitelendirilmiştir. Şehir içi yolları ve ulaşım en fazla dikkat gerektiren alan olarak görülmüştür.

Bir bütün olarak topluluk Belediye Meclisi ve Topluluklar Komitesinde iyi temsil edildiğini düşünmektedir ve kendi toplulukları mensubu bazı kişilerin belediyede çalıştığına işaret etmişlerdir, her ne kadar memur olarak çalışmasa da. Onlar kendi resmi kişilerine güvenmektedirler, fakat

Poduyova

Poduyova'da yaşayan **Aşkali topluluğu ve karışık Aşkali/Rom⁵** toplulukları, kendilerine sunulan kamu hizmetlerini Priştine'nin diğer belediyelerindeki topluluklara nazaran daha olumlu görmüşlerdir. Sağlık hizmetleri özellikle "iyi" olarak nitelendirilmiştir, ki bu Kosova'nın herhangi bir belediyesinden daha yüksektir. Bununla birlikte, her iki grup da kendi belediyelerinin erişilebilir olduğunu belirtmiştir. Büyük bir çoğunluğu son yıllarda 3'ten fazla kez ziyaret etmiştir. Şehir içi yolları ve sosyal hizmetlerin sağlanması en olumsuz bulunmuştur, buna rağmen su sağlanması ve elektrik konusundaki yetersizlikler topluluğun daha büyük endişeleri arasında yer almaktadır. İşsizlik, özellikle genç nesiller için öncelikli endişelerden birini oluşturmaktadır. Toplatıya katılan tüm katılımcılar işsizdi. Her iki grup da kendilerinin Belediye Meclisi ve

bir görevde çalışan kendi topluluklarına mensup kişilerin bulunmadığını ifade etmişlerdir. Fakat, her nasılsa, yöneticileri tarafından Belediye Meclisi ve Topluluklar Komitesinde iyi temsil edildiklerine inanmaktadırlar.

Rom topluluğu eğitimin herhangi bir aşamasında çocukları için anadilinde eğitim imkanlarının mevcut olmadığını belirtmiştir. Ancak, yine de, bu konu kendi sosyal statüleri kadar önemli bir konuyu teşkil etmiyordu. Belediyeleri tarafından kendileri için herhangi bir kültürel etkinliğin organize edilmediği konusunda kırgınlıklarını özel olarak dile getirmemişlerdir. Onlar toplu halde hareket ile bazı sorunlarının çözüme kavuşabileceğini kabul etmekteydiler, özellikle seçilen temsilcileri aracılığıyla. Kendilerinin şu anda iyi temsil edilmediklerini düşünüyorlardı. İşsizlik topluluğun temel endişesidir, ayrıca genel olarak hayat şartlarındaki zorluklar ve özellikle kanalizasyon sistemleri de temel endişeleri arasında yer almaktadır.

yine de onların belediye ile ilişkilerinin iyi olmadığını ifade etmişlerdir. Belediyeleri içerisinde anadillerinde iletişim kurabilmenin mümkün olup olmadığı konusunda değişik düşünceler bulunmasına rağmen, büyük bir çoğunluğu buna katılmaktadır, resmi belgeler ve kamu işaretleri yanı sıra⁴. Bununla birlikte, grubun üçte ikilik bir kısmı çocukları için anadilinde eğitim imkanının okul-öncesi ve ilkokul aşamalarında mevcut olduğunu düşünmektedir, fakat ortaokul aşaması için buna sadece üçte birlik kısmı katılmaktadır. Katılımcıların %70'ten fazlası belediyelerinin kendileri için kültürel etkinlikler organize ettiğini kabul ederken, bu doğrultuda girişimlerin daha fazla olmasını talep ettiler.

Topluluklar Komitesinde genel olarak iyi temsil edildiklerini düşünmektedir, buna rağmen onların temsilciliklerine pek güvenmediklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca kendi mensubu bazı kişilerin memur veya belediye personeli olarak çalıştığını belirtmişlerdir. Bununla birlikte, belediye içerisinde kendi anadillerinde iletişim kurabilmenin mümkün olmadığını ve resmi belgeler yanı sıra kendi anadillerinde kamu işaretlerinin de mevcut olmadığını belirtmişlerdir. Katılımcıların üçte ikilik bir kısmı anadillerinde eğitimin ortaokul aşamasında müsait⁶ olduğuna katılmaktadır. Bununla birlikte, çoğunluğu belediyelerinin kendilerine yönelik kültürel etkinlikler organize etmediğini belirtmekle birlikte, kültürleri kaynaştıran etkinliklerin organize edildiğini kabul etmiştir.

³ Yine, Obiliç'teki Romlar Romca ve çoğunlukla Sırpça konuşmaktadırlar.

⁴ Obiliç'teki toplantı Plementina kampında yapıldığına göre, ki buraya gelen Rom ve Aşkaliler Kosova'nın değişik bölgelerinden gelmişti, aleni olarak iletişim kurabilmek ve eğitim konusunda karışık düşünceler ileri sürülmüştür, bu bazı Romların kendi anadilleri olan Romca yerine Sırpça konuşmaları ile açıklanabilir.

⁵ Poduyova'da yaşayan Romlar, Romca yanı sıra Arnavutça dilini de kullanmaktadır.

⁶ Bu durumda, referans öncelikle Arnavutça diline yapılmaktadır, ki bu Poduyova'da yaşayan Aşkali ve Romlar tarafından Rom dili yanı sıra kullanılmaktadır.

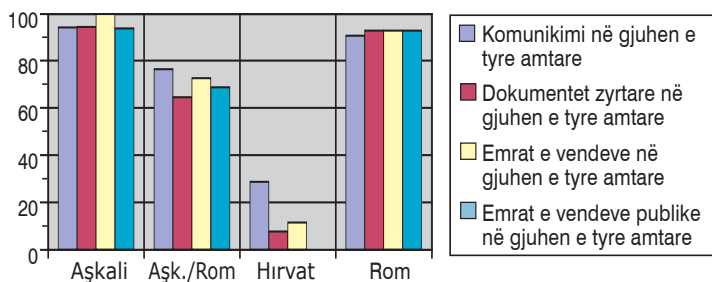
Priştine belediyesinde yaşayan **Romlar** kendi yerel yönetimlerinin erişilebilir olduğunu kabul etmektedir ve büyük bir çoğunluğu (%70) son yıllarda 3'ten fazla kez ziyaret etmiştir. Bununla birlikte, diğer Rom grupları gibi, burada yaşayan Romlar da belediye personeli ile kendi anadillerinde iletişim kurabilmek yanı sıra, kendi anadillerinde resmi belgelerin ve kamu işaretlerinin mevcut bulunmadığını belirtmiştir. Ayrıca, anadilinde eğitim görebilme imkanları mevcut değildir. Bununla birlikte, gruplar kendileri için kültürel etkinliklerin organize edildiğini, fakat kültürleri-kaynaştıran etkinliklerin organize edilmediğini ifade etmiştir.

Romlar kendilerini iyi temsil edilmiş olarak hissetmiyorlardı. Gračanitsa'da yaşayanlar kendi haklarının hiçbir şekilde iyileşmediğini iddia ediyordu. Belediye ile işbirliği için kendi seçilmiş temsilcilerinin bulunması gerektiğini kabul ediyor ve sorunlar üzerine kollektif (toplu) bir şekilde yürümenin daha başarılı olacağına inanıyorlardı. Tüm gruplar kendi topluluklarından bazı kişilerin belediyede çalıştığını belirtmiştir. Sağlık hizmetlerinin sağlanması en iyi kamu hizmeti olarak değerlendirilmiştir (her ne kadar zayıf sayılsa da), sosyal hizmetler ise zayıf olarak nitelendirilmiştir. Ancak işsizlik ve ekonomik

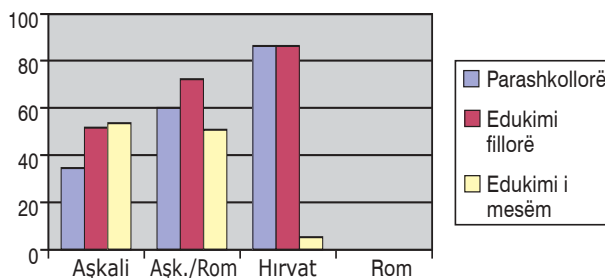
Priştine bölgesindeki azınlıklara-özel hizmetlere genel bakış

Söz konusu bölgedeki azınlıklara-özel kamu hizmetlerine genel bakış aşağıda belirtilen taslaklar aracılığıyla gösterilmiştir. Taslaklar bölgedeki Aşkali, Hırvat ve Rom azınlık topluluğu mensuplarının verdikleri yanıtlar doğrultusunda biriktirilen verilere dayandırılmıştır. Aşağıda gösterilen her üç taslak, soruları cevaplarken azınlık toplulukları tarafından belirtildiği şekilde (1) azınlık dillerinin alenen kullanılması derecesi, (2) anadilinde eğitimin mevcut olması ve (3) kültürel etkinlikler sayısını yüzdeler olarak göstermektedir:

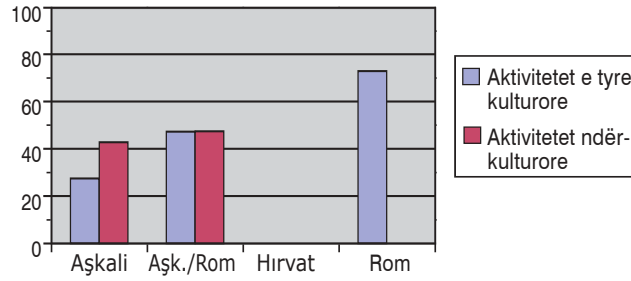
Përdorimi i gjuhës së minoriteteve publike për komunitete

Edukimi në gjuhën amtare për komunitet

Ngjarjet kulturore për komunitet

Ënçelemenin üçüncü aşamasında gerçekleşen bölgesel toplantı sırasında, etnik topluluklarından katılımcıların genel olarak yaşam koşulları ve azınlıklara-özel hizmetlere ilişkin bazı yorumlarda buldukları not edilmelidir, şöyle ki Belediye şunları yerine getirmelidir:

- Obiliç Belediyesinde işaret edilen sağlık hizmetleri oranı çok yüksektir ve gerçekçi değildir (tüm katılımcılar).
- Anadilinde eğitim imkanları gerçeklere paralel bir şekilde değerlendirilmiştir (tüm katılımcılar).
- Not edilmelidir ki, Rom katılımcıları anadilinde eğitimi sıfır olarak değerlendirmiştir (Graçanitsa ve Obiliç'teki Romlar).
- Kültürel etkinlikler değerlendirmeleri doğru değildir. Belediye etnik topluluklar için herhangi bir etkinlik düzenlememiştir. Tüm etkinlikler kendi-girişimleri ile organize edilmiştir (tüm katılımcılar).

Sonuç

Kitapçığa dahil edilen tüm enformasyonlar söz konusu proje süreci içerisinde ziyaret edilen her bir topluluğun istekleri, düşünceleri, yorumları ve endişelerinin yansımasıdır. Bazılarının yanlış algılanmış olması ihtimali de mevcut olabilir. Bununla birlikte, eğer belediyeler harekete geçer fakat söz konusu hareket hakkında topluluklar ile irtibat sağlayamazlarsa, onların bunu bilmesi gerekmektedir. İleri sürülen veriler (enformasyonlar) eleştiri olarak değil, bilâkis belediye çalışanlarının gelecekteki çalışmalarına rehberlik edecek birer yapıcı aygıt olarak görülmelidir.

Kuşkusuz, tüm verileri bir araya toplayarak, bugün Kosova'da yaşayan daha küçük azınlık topluluklarının kendilerini yerel yönetimleri tarafından dışlanmış ve önemsiz hissettikleri açıktır. Kendi toplulukları ne kadar daha küçük ise, dışlanmışlıklarını ifade edebilme güveni de o kadar düşüktür. Bu çemberin şiddetlenmesiyle, topluluk varlığının tehdit altında olduğu korkusu artmaktadır. Kültürel etkinlikler bu yüzden söz konusu topluluklar için diğer konulardan daha önemli bir hal almaktadır. Bu kendi vatandaşlarının çoğunluğu oluşturan halk gibi belediye hayatına dahil edildikleri konusunda güvenini tazelemeye çalışan belediyeler için iyi bir başlangıç olabilir.

Bununla birlikte, daha fazla dışlanmış ve küçük topluluklar günlük mücadeleleri için kendilerinden çok dış desteğe bağımlı bulunmaktadır. Toplulukların sosyal desteğe daha fazla alışkın olmaları ile söz konusu bağımlılık kültürü artacaktır, işsizlik oranının yüksek olduğu bölgelerde sosyal desteğin sağlanmasına verilen temel öncelik girişimlerinin de yansıttığı gibi. Aynı zamanda, bu alanlar aktif siyasi katılımın çok az olduğu veya olmadığı alanlardır. Bu ayrıca kendi başlarına farklı atılımlarda bulunabilmek konusunda güven yetersizliğini de yansıtmaktadır. Bunun yerine, daha az temsil edilen topluluklar uluslararası destek aramaya başlamaktadır, kendi akranlarından harekete geçmelerini beklemekten ziyade.

Bu nedenle, elinizdeki belge belediye yöneticileri ve temsilcileri ile sürekli danışma sürecini yükseltmeyi kastetmektedir. İnanıyoruz ki sağlanan veriler gelişim fikirlerini ilerletecek ve Kosova'da tamamiyle demokratik yapılanma sürecini hızlandırıp, özgür ve hoşgörülü toplum için, yerel yönetim mensuplarının bazı ciddi endişeleri ele almalarını sağlayacaktır. **Fikirlerinizi dinlemek ve birlikte çalışarak onları gerçekleştirmek için beklemekteyiz!**

Tavsiyeler

Lütfen Tavsiyeler bölümünün 2002 yılı Ağustos ayının son iki haftası içerisinde gerçekleşen beş ayrı bölgesel toplantı sırasında katılımcıların kendisi tarafından formülleştirildiğini not ediniz. Onlar AGİT'in bu konular üzerine konumu ile çatışmaz veya onları zorunlu olarak yansıtmaz.

ANADİLİNDE İLETİŞİM KURABİLMEK / AZINLIK DİLLERİNİN ALENEN KULLANILMASI

1. Azınlık dillerinin resmi dil olarak tanınmış olduğu Belediyelerde¹, yerleşim alanı isimleri ve kamu işaretleri yanı sıra, resmi belgeler de azınlık dillerinde mevcut bulundurulmalıdır. Bununla birlikte, azınlıkların Belediyeleri ile iletişimlerinde sırasında anadillerini kullanabilme fırsatı olmalıdır, şöyle ki çoğunluğu Arnavutça veya Sırpçayı anlıyor olmasına rağmen söz konusu dilleri düzgün bir şekilde konuşmıyor veya yazamıyordur. Kısacası, Uygulanabilir Kanun² ile güvence altına alınan azınlık hakları etkin biçimde kullanılmalıdır.
2. Azınlık dillerinin alenen kullanılması daha fazla ertelenmemelidir, aksi takdirde azınlık dillerinin alenen kullanılmasına başlama hızı kesilebilir. Bu daha fazla düş kırıklığına ve Kosova'da çok-etnikli bir demokrasinin kuruluşunun ertelenmesine yol açacaktır ve böylece bu azınlık topluluklarının toplu halde göçü devam edecektir.
3. Azınlık dillerinin alenen kullanılması üzerine eskiden var olan hakların kesilmesi/ara verilmesi ("kazanılan haklar") etnikler-arası gerilimi arttırmaktadır ve bu konu tüm azınlıkların marjinalleşme (kenara itilme) duygusunun yükselmesine neden olmaktadır. Yeni kanunlar, kurallar ve düzenlemeler formülleştirilirken ve yeni işlemler oluşturulurken, var olan gelenekler ve eskiden kalma pozitif tecrübeler de hesaba katılmalıdır.
4. Belediyeler ilgili azınlık dillerini ve alfabelerini düzgün bir şekilde kullanabilen ve değişik azınlık topluluklarına mensup kişilerin isimlerini yeni kimlik kartları ve diğer resmi belgelerine aktarıırken doğru heceleyleyebilen kayıt memurlarını işe almalıdır.
5. Kosova'da bulunan hükümetler üstü kuruluşlar (IGO), kendi uygulamalarında azınlık dillerinin alenen kullanılmasını göz ardı ederek önemli bir hata yapmışlardır. Onlar kendi resmi belgelerinde çok nadir olarak herhangi bir azınlık dilini kullanmıştır, eğer kullandıysa. Örnek olarak, Türk topluluğu üyeleri son üç yıl içerisinde hiçbir şekilde kendi anadillerinde herhangi bir resmi belgenin çıkarılmadığını iddia etmiştir. Kosova'da bulunan uluslararası kuruluşlar, en önemlisi Birleşmiş Milletler Kosova Misyonu (UNMIK) ve AGİT Kosova Misyonu (OMIK), ki bunlar kurumsal yapılanmanın temel ve en önemli aktörleridir, sistematik bir şekilde azınlık dillerinin alenen kullanılması konusunda pozitif örnekler oluşturmalıdır.

ANADİLİNDE EĞİTİM İMKANLARI

1. 1999 çatışmasından sonra azınlık topluluklarının çoğu eğitimin çeşitli aşamalarında kendi anadillerinde eğitim engelleriyle yüzleşmek zorunda kalmıştır. Mesleki eğitim ve yüksek öğretime erişim yetersizlikleri istihdam olanaklarını azaltmaktadır ve böylece marjinalleşmenin devam etmesine neden olmaktadır. Bu nedenle Belediyelerin, söz konusu engeller ile karşılaşan etnik topluluklar için kendi anadillerinde ders saatleri yanı sıra özel kurslar düzenlemesi gerekmektedir. Bu düzenlemeler açık ünevirsiteleri ve yoğun bir şekilde değişik mesleki eğitim kurslarını kapsayabilir.
2. Okul-öncesi, ilkököl ve ortaokul eğitiminin sağlanması Belediyelerin yetki alanı içerisinde. Bununla birlikte, belediyeler kendi yerel azınlık toplulukları³ için yüksek öğretim imkanları oluşturabilmek doğrultusunda merkezi aşamada geçici hükümete etki edebilme görevini üstlenmelidir. Sadece yüksek öğretim imkanları ve çalışma fırsatları azınlıklara burada kalmaları için cesaret verecektir.
3. Sırp-olmayan azınlıkların çok düşük bir oranda eğitime katıldığı Belediyeler, onların okula devam etmelerini zorunlu hale getirecek ek tedbirler almalıdır ve gerektiği takdirde bunu sorumsuz ebeveynleri cezalandırıcı önlemlerle pekiştirmelidir.
4. Rom dilinin kullanılması Kosova'da genel bir düşüş yaşamaktadır. Belediyeler tarafından Rom dilinde eğitim kuruluşlarının yeniden yapılanması gerekmektedir, 1999 çatışması öncesinde olduğu gibi. Bu öğretmenlere yönelik Rom dilinde eğitim kurslarının düzenlenmesi yanı sıra, Rom dilinde ders kitaplarının hazırlanmasını gerektirmektedir.

¹ Araştırma dahiline alınan belediyelerin resmi dilleri için, Bakınız Ek III

² Bakınız; Anayasa Çerçevesi, Bölüm 4 Madde 4.4.(a) ve UNMIK Düzenlemesi No.2000/45 Bölüm 9 ayrıca Belediye Statüleri.

5. Dahili yerinden edilen kişiler (IDP) kampında, farklı dilleri konuşan Sırp-olmayan azınlık toplulukları genellikle sadece bir tek dilde öğrenim görmeleri doğrultusunda zorlanmaktadır. Onlara kendi anadillerinde öğrenim görebilme fırsatı verilmelidir. Yaşanan tecrübeler yabancı bir dilde eğitimin düşük sonuçlar verdiğini göstermektedir, eğer bir sonuç verirse. Bu cahillik (okuma-yazma bilmezlik) ve okullardan uzaklaşma oranını arttırmaktadır. Böylece bu durum ebeveynlerin motivasyonunu bozmaktadır ve uzun dönemli olarak azınlıkların marjinalleşme sorusunu güçlendirmektedir.

KÜLTÜR

1. Tüm azınlıklar kültürel etkinliklerin Belediyeleri tarafından finanse edilmesi ve organize olması doğrultusunda yoğun talepte bulundular. Ancak, bu tür etkinliklerin organize edilmesi için altyapı eksikliklerinin mevcut olduğu da genel olarak kabul edilmiştir.
2. Belediyeler tarafından azınlıklara yönelik kültür merkezlerinin oluşturulması doğrultusunda talepler ileri sürülmüştür, özellikle gençlere yönelik.

AZINLIKLARIN YEREL YÖNETİME KATILIMI

İstihdam (çalışma imkanı)

1. Sırp-olmayan azınlık mensupları Sırp topluluğu mensubu kişilerin yerel yönetimde çalıştırılmasına başlıca özen gösterildiğini, daha küçük toplulukların genelde ihmal edildiğini iddia etmektedir⁴. Merkezi ve yerel yönetim aşamalarında orantılı bir şekilde Kosova Kamu Hizmetlerinde topluluk temsilciliği kurulmalıdır. Belediyeler içerisinde çalıştırılan azınlık memurları sayısı, söz konusu yerel topluluklar tarafından kabul edilen yerel etnik kompozisyonu yansıtmalıdır.
2. Kosova'da mevcut bulunan uluslararası kuruluşlar Sırp olmayan azınlık topluluklarının istihdam oranını kayda değer bir şekilde yükseltmelidir, ki onların bu kuruluşlarda mevcut sayısı sahip oldukları mesleki tecrübelerine kıyasla çok düşüktür. Bu kuruluşlar yerel kurumlar için pozitif birer örnek oluşturmalarıdır. Azınlık mensuplarını güçlendirme sürecinde, onların kendilerini-tanımlamalarına dikkat edilmelidir, etnik kimlikleri sadece isimlerine dayanarak tanımlanamadığı için. Kişinin etnik kimliği soruşturulduğu durumlarda, resmen kayıtlı olan, meşru azınlık örgütleri/dernekleri ile bu husus üzerine danışılmalıdır. Sorumlu kuruluşlar, özellikle UNMIK bu konular üzerine yasal azınlık örgütleri ile şeffaf danışma süreci oluşturmalarıdır.
3. İşe alma sırasında en savunmasız azınlık üyelerinin istihdamına özel dikkat verilmelidir, Rom topluluğu olduğu gibi.

Azınlıkların Yerel Düzeyde Tanıtılması İçin Özel Ölçüler

1. Orantılı seçmen sistemi tam anlamıyla azınlıkların yerel düzeyde tanıtımı için yeterli değildir. Mevcut seçmen sistemi ancak Belediye Meclislerinde çoğunluk tarafından kolaylıkla adlandırılabilen az sayıda azınlık temsilcisinin seçilmesine izin vermektedir. Bu nedenle, onların verimli bir biçimde yerel yönetime katılmalarını sağlamak üzere, seçmen kuralları içerisinde azınlıklar için özel düzenlemeler yapılmalıdır. Bu ölçüler sayısal ve prosedürel düzenlemeleri içerebilir ve meşru azınlık temsilcileri ile danışarak geliştirilmelidir.
2. Sırp-olmayan azınlıklar arasında atama sistemi anlamı ve verimliliği ve Belediye Meclisinde azınlıklara ayrılan sandalyeler konusunda anlaşmazlık bulunmaktadır. Bir yandan, Genel Sekreterin Özel Temsilci (SRS) tarafından atanan temsilcileri ile olumsuz tecrübeleri olduğu için, daha büyük ve iyi-örgütlenmiş azınlıklar tam anlamıyla orantılı seçmen sisteminin düzenlenmesi gerektiğini iddia etmektedir. Atanan azınlık temsilcilerinin çoğunlukla azınlık çıkarlarını teşvik etmeye çalışmadığı, daha fazla kendi-mevkine odaklı olduğu iddia edilmiştir. Bu nedenle, onlar seçilen temsilcileri üzerinde demokratik kontrol sağlamayı istemektedirler. Diğer yandan, daha küçük ve daha az mobilize olmuş azınlık toplulukları atama sisteminin devam ettirilmesini yoğun bir şekilde talep etmektedir, çünkü bu onların yerel yönetim aşamasında kendi çıkarlarını ileri sürebilmeleri için tek yoldur.

³ Bu doğrultuda atılan pozitif adımlardan biri, 1 Ekim 2002 tarihinde İpek Üniversitesi bünyesinde Boşnak dilinde Ticaret Okulu'nun açılmasıdır.
⁴ Not edilmelidir ki, her nasılsa, İpek bölgesinde yaşayan Boşnak azınlığı temsilcileri Kosova Polis Hizmetleri bünyesinde Boşnakların istihdam edilmesinden çok memnun kaldıklarını ifade etmiştir.

Bununla birlikte, eğer sandalye ayırma sistemi sürdürülecekse, meşru azınlık topluluğu temsilcilerinin bu soruya katılmasıyla şeffaf bir anlaşma süreci oluşturulmalıdır, şöyle ki azınlık çıkarlarının yanlış tanıtılması kısıtlanabilsin.

3. Yerel yönetim aşamasında azınlıklar için özel düzenlemeler aracılığıyla, çok-etnikli merkezi Yönetim aşaması ve neredeyse tamamıyla çoğunluk tarafından kontrol edilen yerel yönetim arasında acil tansiyonlardan kaçınılabılır

DİSKRİMİNASYON

1. Belediyeler cinsiyet, ırk, ten rengi, dil, din, siyasi veya diğer görüşü, ulusal veya sosyal kimliği, yerel azınlıklar ile ilişkileri, mülkiyeti, doğum statüsü veya kendi sorumluluğu içerisindeki kamu kurumları yanı sıra sağlık hizmetleri veya diğer alanlarda sistematik bir diskriminasyona izin vermeyecek kesin ölçüler almalıdır.

GERİ DÖNÜŞ

1. Geri dönüş konusu söz konusu olunca Belediyeler tüm azınlıklara eşit ölçüde önem vermelidir; konutların yeniden yapılandırılması, mülkiyet konuları ve istihdam fırsatları dahil edilerek. Edinen tecrübeler göstermektedir ki bazı azınlıkların geri getirilmesi, diğerleri üzerinde bazı belediyeler için temel önceliği oluşturmaktadır. Prizren belediyesinde yaşayan Boşnak topluluğu bu doğrultuda şimdilik tek örnektir.

Kosova'nın Beş Ayrı Bölgesinde Azınlık Toplulukları İle Gerçekleştirilen Toplantılar Listesi

Toplantılar 21 Haziran – 2 Temmuz 2002 tarihleri arasında Uluslararası Seçmen Sistemleri Kurumu (IFES) tarafından organize edilmiştir

İpek bölgesi

- İpek Belediyesi – İpek – Rom topluluğu
- İpek Belediyesi – Vitomiriça – Boşnak topluluğu
- İpek Belediyesi – Zlopek – Boşnak topluluğu
- Deçan Belediyesi – Gramacel – Mısırlı topluluğu
- Deçan Belediyesi – Pemişte/Hereç – Mısırlı topluluğu
- Deçan Belediyesi – Pemişte – Mısırlı topluluğu
- İstok Belediyesi – Gusar – Mısırlı topluluğu
- Yakova Belediyesi – Koloni – Mısırlı topluluğu

Gilan bölgesi

- Ferizovik Belediyesi – Dubrava 2 – Aşkali topluluğu
- Ferizovik Belediyesi – Sallahane – Rom ve Aşkali toplulukları
- Ferizovik Belediyesi – Aşkali topluluğu
- Ferizovik Belediyesi – Dubrava – Aşkali topluluğu
- Ferizovik Belediyesi – Rom topluluğu
- Ferizovik Belediyesi – Sallahane – Rom topluluğu
- Ferizovik Belediyesi – Sallahane – Aşkali topluluğu
- Ferizovik Belediyesi – Ali İbişi caddesi – Aşkali topluluğu
- Gilan Belediyesi – Doburçan – Türk topluluğu
- Gilan Belediyesi – Gilan – Rom topluluğu
- Nobırda Belediyesi – Bostane – Rom topluluğu
- Viti Belediyesi – Vrbovaç – Rom topluluğu

Mitroviça bölgesi

- Mitroviça Belediyesi – Rom kampı – Rom topluluğu
- Mitroviça Belediyesi – Mitroviça – Goralı/Boşnak topluluğu
- Mitroviça Belediyesi – Rom topluluğu
- Mitroviça Belediyesi – Kuzey Mitroviça – Boşnak topluluğu
- Mitroviça Belediyesi – Kuzey Mitroviça – Boşnak topluluğu 2
- Mitroviça Belediyesi – Kuzey Mitroviça /Çesmin Lug – Rom topluluğu
- Mitroviça Belediyesi – Güney Mitroviça – Boşnak topluluğu
- Mitroviça Belediyesi – Güney Mitroviça /2 Temmuz – Aşkali topluluğu
- Mitroviça Belediyesi – Bair – Boşnak topluluğu
- Mitroviça Belediyesi – Güney Mitroviça – Goralı topluluğu
- Mitroviça Belediyesi – Güney Mitroviça – Türk topluluğu
- Lepasaviç Belediyesi – Lepasaviç kampı – Rom topluluğu
- Lepasaviç Belediyesi – Rvatska –Boşnak topluluğu

- Viçitrin Belediyesi – Viçitrin – Aşkali topluluğu
- Viçitrin Belediyesi – Bukoš – Aşkali topluluğu
- Viçitrin Belediyesi – Aşağı Stanovçi – Aşkali topluluğu
- Viçitrin Belediyesi – Viçitrin – Türk topluluğu
- Zvečan Belediyesi – Žitkovaç kampı - Rom topluluğu
- Zvečan Belediyesi – Žitkovaç kampı – Rom topluluğu 2

Prizren bölgesi

- Prizren Belediyesi – Prizren – Boşnak topluluğu
- Prizren Belediyesi – Mamuşa – Türk topluluğu
- Prizren Belediyesi – Mamuşa – Türk topluluğu 2
- Prizren Belediyesi – Prizren – Rom topluluğu
- Prizren Belediyesi – Yukarı Lubinye – Boşnak topluluğu
- Prizren Belediyesi – Yukarı Lubinye – Boşnak topluluğu 2
- Prizren Belediyesi – Muşnikova – Boşnak topluluğu
- Prizren Belediyesi – Planyane – Boşnak topluluğu
- Prizren Belediyesi – Reçana – Boşnak topluluğu
- Prizren Belediyesi – Bitoli – Rom topluluğu
- Prizren Belediyesi – Prizren – Rom topluluğu 2
- Prizren Belediyesi – Prizren – Rom topluluğu 3
- Prizren Belediyesi – Prizren – Türk topluluğu
- Prizren Belediyesi – Prizren – Türk topluluğu 2
- Dragaş Belediyesi – Globoçitsa – Goralı topluluğu 1
- Dragaş Belediyesi – Globoçitsa – Goralı topluluğu 2
- Dragaş Belediyesi – Vranişte – Goralı topluluğu

Priştine bölgesi

- Priştine Belediyesi – Priştine – Aşkali/Rom topluluğu
- Priştine Belediyesi – Gračanitsa – Rom topluluğu
- Priştine Belediyesi – Gračanitsa – Rom topluluğu 2
- Priştine Belediyesi – Gračanitsa – Rom topluluğu 3
- Kosova Ovası Belediyesi – Kosova Ovası – Aşkali/Rom topluluğu
- Kosova Ovası Belediyesi – Muhit 28,29 – Aşkali topluluğu
- Lipyan Belediyesi – Yanyova – Hırvat topluluğu
- Lipyan Belediyesi – Livadye – Rom topluluğu
- Obiliç Belediyesi – Plementina kampı – Rom/Aşkali topluluğu
- Poduyova Belediyesi – Poduyova - Aşkali/Rom topluluğu
- Poduyova Belediyesi – Batlava – Aşkali topluluğu

Katılım / Azınlıkların Sesi

Anket

Belediye: .....

Tarih: .....

Bölüm I Biyografik Bilgiler			
Yaş	Cinsiyet K E	Çocuk sayısı	Azınlık Topluluğu mensubu musunuz? Evet ise, hangisi: (cevap vermek zorunda değilsiniz)
Medeni Hâli			Kent veya Şehrin adı
Bekâr	Evli	Boşanmış	Dul
Eğitim Durumu:			Çalışıyor musunuz? (işaretle) Evet Hayır Mesleğiniz:
İlkokul	Ortaokul	Üniversite	

Bölüm II Belediyeniz hakkında genel bilgiler					
1. Belediye binanız kolaylıkla ulaşılabilir yerde mi? ☐ Evet ☐ Hayır					
Hayır ise, lütfen belirtiniz (örn; çok uzak, ulaşım yok, diğer nedenler):					
2. Son bir yıl içerisinde kaç defa Belediye'ye gittiniz?					
☐ gitmedim ☐ bir kez ☐ iki kez ☐ üç kez ☐ üçten fazla					
3. Hizmetler	Çok zayıf	Zayıf	Orta	İyi	Çok iyi
Sürdürülebilir Ekonomik Kalkınma					
Su sağlanması					
Çöp yönetimi					
Şehirçi yollar					
Şehirçi ulaşım					
Sağlık hizmetleri					
Sosyal hizmetler					

Bölüm III Azınlıklara Özgü Bilgiler

1. Azınlık dillerinde iletişim

- a. Belediye memurları ile kendi ana dilinizde iletişim kurabiliyor musunuz? Evet Hayır
- b. Kendi ana dilinizde resmi belgeler mevcut mu? Evet Hayır
- c. Resmi tabelalardaki şehir/kent/köy isimleri ana dilinizde yer alıyor mu? Evet Hayır
- d. Resmi tabelalardaki kamu alanı isimleri (örn; yollar, caddeler, kamu kurumları) ana dilinizde de yer alıyor mu? Evet Hayır
- e. Yorumlar

2. Eğitim

- a. Çocuklarınız kendi ana dilinizde okul öncesi eğitim alıyor mu? Evet Hayır
- b. Çocuklarınız kendi ana dilinizde ilköğretim alıyor mu? Evet Hayır
- c. Çocuklarınız kendi ana dilinizde ortaokul eğitimi alıyor mu? Evet Hayır
- d. Yorumlar

3. Kültür

- a. Belediyeniz sizin kendi kültürünüzle ilgili etkinlikler uyguladı mı? Evet Hayır
- b. Belediyeniz yerel düzeyde çeşitli kültürleri kaynaştıran etkinlikler düzenledi mi? Evet Hayır
- c. Yorumlar

4. Belediye strüktürlerinde katılım

- a. Topluluğunuz Belediye Meclisinde temsil edildi mi? Evet Hayır
- Evet ise:
- Temsilciniz seçim yoluyla mı seçildi? Evet Hayır
  - Temsilciniz atama yoluyla mı işbaşına geldi? Evet Hayır
  - Temsilciniz topluluğunuzun çıkarlarını temsil edebilecek yetenekte miydi? Evet Hayır
  - Topluluğunuz Topluluklar Komitesi'nde temsil edildi mi? Evet Hayır
  - Temsilciniz topluluğunuzun çıkarlarını temsil edebilecek yetenekte miydi? Evet Hayır
- b. Belediyenizde memur olarak çalışan topluluğunuz üyeleri var mı? Evet Hayır
- c. Belediyenizde üst düzey görevli olarak çalışan topluluğunuz üyeleri var mı? Evet Hayır

Bölge: **İpek****Resmi Diller ve Sırp-olmayan Azınlık Temsilcileri**

Belediye	Resmi diller	Sırp-olmayan azınlık temsilcileri	
		Seçilen	Atanan
İpek	Arnavutça	1 SDA ¹	2 Boşnak, 1 Mısırlı, 1 Rom
Deçan	Arnavutça	1 Boşnak	uygulanabilir-olmayan
İstok	Arnavutça	1 SDA	1 Mısırlı, 1 Boşnak (SDA)
Yakova	Arnavutça	uygulanabilir-olmayan	2 Mısırlı

Bölge: **Prizren****Resmi Diller ve Sırp-olmayan Azınlık Temsilcileri**

Belediye	Resmi diller	Sırp-olmayan azınlık temsilcileri	
		Seçilen	Atanan
Prizren	Arnavutça, Boşnakça, Sırpça, Türkçe	2 BSDAK ² , 1 DRSM ³	1 Boşnak, 1 Rom, 2 Türk
Dragaş	Arnavutça, Boşnakça, Sırpça	3 GIG ⁴ , 2 SDA	uygulanabilir-olmayan

Bölge: **Mitroviça****Resmi Diller ve Sırp-olmayan Azınlık Temsilcileri**

Belediye	Resmi diller	Sırp-olmayan azınlık temsilcileri	
		Seçilen	Atanan
Mitroviça	Arnavutça, Sırpça	uygulanabilir-olmayan	Prishtine'den 1 Boşnak
Leposaviç	Sırpça	uygulanabilir-olmayan	1 Boşnak (Temmuz) ⁵
Vıçitırın	Arnavutça, Sırpça	uygulanabilir-olmayan	uygulanabilir-olmayan
Zveçan	Sırpça	uygulanabilir-olmayan	

¹ Demokratik Hareket Partisi² Kosova Demokratik Hareketi Boşnak Partisi³ Müslüman Demokratik Reform Partisi⁴ Goralı Vatandaşlık Girişimi⁵ Yugoslav Sol

Bölge: **Gilan**

Resmi Diller ve Sırp-olmayan Azınlık Temsilcileri

Belediye	Resmi diller	Sırp-olmayan azınlık temsilcileri	
		Seçilen	Atanan
Gilan	Arnavutça, Sırpça	uygulanabilir-olmayan	1 Rom, 1 Türk (TDB/KDTP) ⁶
Ferizovik	Arnavutça, Sırpça	uygulanabilir-olmayan	1 Aşkali, 1 Rom
Nobırda	Arnavutça, Sırpça	uygulanabilir-olmayan	1 Rom
Viti	Arnavutça	uygulanabilir-olmayan	1 Hırvat

Bölge: **Priştine**

Resmi Diller ve Sırp-olmayan Azınlık Temsilcileri

Belediye	Resmi diller	Sırp-olmayan azınlık temsilcileri	
		Seçilen	Atanan
Priştine	Arnavutça, Sırpça	uygulanabilir-olmayan	1 Aşkali (PDASHK) ⁷ , 1 Boşnak (BSDAK), 1 Türk (KDTP)
Kosova Ovası	Arnavutça, Sırpça	1 Aşkali (PDASHK)	
Lipyan	Arnavutça, Sırpça	uygulanabilir-olmayan	1 Aşkali, 1 Hırvat, 1 Rom
Obiliç	Arnavutça, Sırpça		1 Aşkali (üyelik-belirsiz)
Poduyova	Arnavutça	uygulanabilir-olmayan	1 Aşkali (üyelik yok - IC)

⁶ Kosova Demokratik Türk Partisi

⁷ Aşkali Demokratik Partisi

ULUSAL AZINLIKLARIN KAMUSAL YAŞAMA ETKİN KATILIMINA İLİŞKİN LUND TAVSİYELERİ

GİRİŞ

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), 1992 yılının Temmuz ayında aldığı Helsinki Kararları ile "mümkün olan en erken aşamada çatışmaları önlemenin bir aracı" olarak Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserliği birimini oluşturdu. Bu birim büyük ölçüde eski Yugoslavya'daki duruma tepki olarak ve bunun Avrupa'nın başka yerlerinde, özellikle de demokrasiye geçmekte olan ülkelerde tekrarlanacağı ve böylece Devlet ve Hükümet başkanları tarafından 1990 yılı Kasım ayında kabul edilen Yeni bir Avrupa için Paris Şartı'nda öngörülen barış ve refahın sağlanması yönündeki taahhütleri zedeleyebileceği korkusuyla oluşturuldu.

1 Ocak 1993'te Max Van der Stoel ilk AGİT Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiseri (UAYK) olarak göreve başladı. Hollanda Parlamentosu eski üyesi, Dışişleri Bakanı, Birleşmiş Milletler Daimi Temsilcisi ve uzun süre insan hakları savunuculuğu yapmış biri olarak hatırı sayılır bir kişisel deneyime sahip olan Van der Stoel, Avrupa'da azınlıklar ve merkezi yönetimler arasında tırmanma potansiyeli olduğunu düşündüğü anlaşmazlıklar üzerinde durdu. Diplomatik yollarla sessizce faaliyet yürüten UAYK, Arnavutluk, Hırvatistan, Estonya, Macaristan, Kazakistan, Kırgızistan, Latviya, eski Yugoslav Cumhuriyeti Makedonya, Romanya, Slovakya ve Ukrayna'nın da dahil olduğu bir düzineyi aşkın ülkedeki sorunlarla ilgilendi. Komiser öncelikle, bir devletin sınırları içinde sayısal olarak çoğunluğu oluştururken diğer bir devlette (genellikle komşu bir devlette) sayısal olarak azınlık konumundaki ulusal/etnik gruplara mensup kişilerin dahil olduğu ve dolayısıyla her bir devletin hükümet yetkililerinin ilgisini çeken ve henüz bir çatışma haline gelmemişse de devletler arasında potansiyel bir gerilim kaynağı oluşturan sorunlar üzerinde durdu. Bu tür gerilimler aslında Avrupa tarihini büyük çapta belirlemiştir.

UAYK ulusal azınlıkların dahil olduğu gerilimlerin özünü dile getirirken, sorunlara bağımsız, tarafsız ve çözüm bulmakta yardımcı bir aktör olarak yaklaşmaktadır. UAYK denetleyici bir mekanizma değildir; analizlerinin temel çerçevesi ve spesifik tavsiyelerinin dayanağı her devletin kabul etmiş olduğu uluslararası standartlardır. Bu bağlamda, AGİT katılımcısı bütün devletlerin üstlenmiş oldukları yükümlülükleri, özellikle de, IV. Bölümü'nde devletlerin ulusal azınlıklarla ilgili yükümlülüklerinin ayrıntılı olarak belirtildiği 1990 tarihli İnsani Boyut Konferansı Kopenhag Belgesi'ni kabul eden devletlerin üstlenmiş oldukları yükümlülükleri hatırlamak önemlidir. Ayrıca, AGİT üyesi bütün devletler, azınlık hakları da dahil olmak üzere Birleşmiş Milletler'in insan haklarıyla ilgili taahhütlerini yerine getirmekle ve yine AGİT üyesi devletlerin büyük bir çoğunluğu Avrupa Konseyi standartlarına uymakla yükümlüdürler.

UAYK, altı yılı aşkın yoğun bir faaliyet süresince ilgilendiği birçok devlette dikkatini çeken ve tekrarlanan bazı sorunları ve konuları tespit etmiştir. Ulusal azınlıklara mensup kişilerin kimliklerinin korunması ve geliştirilmesi açısından büyük bir önemi olan azınlık eğitimi ve azınlık dillerinin kullanımı tespit edilen sorunlar arasındadır. UAYK, sözkonusu azınlık haklarının AGİT bölgesinde uygun ve tutarlı bir şekilde uygulanmasını başarmak amacıyla Etnik Gruplar Arası İlişkiler Vakfı'ndan -UAYK'ni destekleyici uzmanlık faaliyetlerinde bulunmak üzere 1993 yılında kurulan hükümet dışı bir örgüt- iki farklı tavsiyeler dizisi

- Ulusal Azınlıkların Eğitim Haklarına İlişkin Lahey Tavsiyeleri (1996) ve
- Ulusal Azınlıkların Dil Haklarına İlişkin Oslo Tavsiyeleri (1998)

oluşturmaları için uluslararası düzeyde tanınmış bağımsız iki grup uzmanı bir araya getirmesini talep etti. Her iki Tavsiye de daha sonra birçok ülkede politika belirleyenler ve yasa koyucular için referans olmuştur. Tavsiyeler (birkaç dilde), Etnik Gruplar Arası İlişkiler Vakfı'ndan ücretsiz olarak edinilebilir.

UAYK'nin ilgilendiği durumların birçoğunda ortaya çıkan ve tekrarlanma özelliği gösteren üçüncü konu, ulusal azınlıkların devlet yönetimine etkin katılım biçimleridir. UAYK ile AGİT Demokratik Kuruluşlar ve İnsan Hakları Ofisi, AGİT katılımcısı devletlerin bu konudaki görüşlerini ve deneyimlerini almak ve devletlerin bu deneyimlerini birbirleriyle paylaşmalarını sağlamak amacıyla 18-20 Ekim 1998 tarihinde, bütün AGİT katılımcısı devletlerin ve ilgili uluslararası kuruluşların katıldığı ve İsviçre Locarno Konfederasyonu'nun ev sahipliği yaptığı "Yönetim ve Katılım: Farklılıkların Entegrasyonu" adlı bir konferans düzenledi. Konferans başkanının toplantı sonunda yayımlanan açıklamasında toplantıda ele alınan konular özetlendi ve "azınlıkların etkin katılımı sağlanarak, iyi bir devlet idaresine ilişkin çeşitli kavram ve mekanizmaların daha ayrıntılı bir biçimde incelenmesi de dahil, Devlet bünyesindeki farklılıkların entegrasyonunu sağlayıcı nitelikte konferans sonrası somut faaliyetlerde bulunma" isteğine dikkat çekildi. UAYK bu amaçla, Etnik Gruplar Arası İlişkiler Vakfı'na, Raoul Wallenberg İnsan Hakları ve İnsani Hukuk Enstitüsü'yle işbirliği yaparak, ilgili uluslararası standartlar doğrultusunda ayrıntılı tavsiyeler hazırlamak ve bu alandaki alter-

natifleri özetlemek üzere uluslararası düzeyde tanınmış bir grup bağımsız uzmanı bir araya getirme çağrısında bulundu.

Yukarıda belirtilen girişimin sonucunda **Ulusal Azınlıkların Kamusal Yaşama Etkin Katılımına İlişkin Lund Tavsiyeleri** -uzmanların son olarak bir araya geldiği ve tavsiyelerin tamamlandığı İsveç'te'ki bir şehrin adını alarak- ortaya çıktı. Uzmanlar arasında, konuyla ilgili uluslararası hukuk uzmanları, anayasal düzen ve seçim sistemleri konularında uzman siyaset bilimciler ve azınlık sorunlarında uzman sosyologlar vardı. Raoul Wallenberg Enstitüsü Direktörü, Prof. Gudmundur Alfredsson başkanlığında bir araya gelen uzmanlar şunlardı:

- Prof. Gudmundur Alfredsson (İzlandalı), Raoul Wallenberg İnsan Hakları ve İnsani Hukuk Enstitüsü Direktörü, Lund Üniversitesi;
- Prof. Vernon Bogdanor (İngiliz), Kamu yönetimi Profesörü, Oxford Üniversitesi;
- Prof. Vojin Dimitrijevic (Yugoslav), Belgrad İnsan Hakları Merkezi Direktörü;
- Prof. Asbjørn Eide (Norveçli), Norveç İnsan Hakları Enstitüsü Kıdemli Üyesi;
- Prof. Yash Ghai (Kenyalı), Sir YK Pao, Kamu Hukuku Profesörü, Hong Kong Üniversitesi;
- Prof. Hurst Hannum (Amerikalı), Uluslararası Hukuk Profesörü, Fletcher School, Hukuk ve Diplomasi Bölümü, Tufts Üniversitesi;
- Peter Harris (Güney Afrikalı), Demokrasi ve Seçim Desteği Enstitüsü Kıdemli Yöneticisi;
- Dr. Hans-Joachim Heintze (Alman), Barýp ve Uluslararası Hukuku Koruma Enstitüsü Direktörü;
- Prof. Ruth Lapidot (İsraili), Uluslararası Hukuk Profesörü ve Avrupa Çalışmaları Enstitüsü Akademik Komite Başkanı, Kudüs İbrani Üniversitesi;
- Prof. Rein Müllerson (Estonyalı), King's Kolej Uluslararası Hukuk Başkanı, Londra Üniversitesi;
- Dr. Sarlotta Pufferova (Slovak), Yurttaş ve Azınlık Vakfı Direktörü/Azınlık Hakları Grubu;
- Prof. Steven Ratner (Amerikalı), Uluslararası Hukuk Profesörü, Teksas Üniversitesi;
- Dr. Andrew Reynolds (İngiliz), Kamu Yönetimi Doçenti, Notre Dame Üniversitesi;
- Miquel Strubell (İspanyol ve İngiliz), Katalan Sosyolinguistik Enstitüsü Direktörü, Generalitat de Catalunya;
- Prof. Markku Suksi (Finlandiyalı), Kamu Hukuku Profesörü, Abo Akademi Üniversitesi;
- Prof. Danilo Türk (Sloven), Uluslararası Hukuk Profesörü, Ljubljana Üniversitesi;
- Dr. Fernand de Varennes (Kanadalı), Hukuk alanında kıdemli öğretim üyesi ve İnsan Hakları ve Etnik Çatışmaları Önleme Asya-Pasifik Merkezi Direktörü, Murdoch Üniversitesi;
- Prof. Roman Wieruszewski (Polonyalı), Poznan İnsan Hakları Merkezi Direktörü, Polonya Bilimler Akademisi.

Mevcut azınlık hakları standartları insan haklarının bir parçası olduğundan, uluslararası uzmanların görüşmelerinin başlama noktası, devletlerin, ayırım gözetmeme yükümlülüğü başta olmak üzere insan hakları ile ilgili diğer tüm yükümlülüklerini yerine getirdiğini varsaymak oldu. Ayrıca, birey kişiliğinin eşit koşullarda tam ve özgür gelişiminin bütün insan haklarının temel hedefi olduğu varsayıldı. Sonuç olarak, sivil toplumun açık ve esnek olması ve böylece ulusal azınlıklara mensup kişiler de dahil herkesi içine alması gerektiği varsayıldı. Daha da ötesi, iyi ve demokratik bir yönetimin amacı toplumun tümünün ihtiyaç ve çıkarlarına hizmet etmek olduğundan, bütün hükümetlerin, kamusal kararlardan etkilenen kesimlerin bu tür karar alma süreçlerine katkılarını sağlayıcı maksimum olanakları yaratma çabası içinde oldukları varsayıldı.

Lund Tavsiyelerinin amacı, kendinden önceki Lahey ve Oslo Tavsiyeleri'nde olduğu gibi, ulusal azınlıklarla ilgili gerilimleri azaltmak üzere devletlerin özel tedbirler almasını teşvik etmek ve buna olanak sağlamak ve böylece UAYK'nin nihai amacı olan çatışma önleme hedefine hizmet etmektir. Ulusal Azınlıkların Kamusal Yaşama Etkin Katılımına İlişkin Lund Tavsiyeleri, görece basit bir dille ve azınlık hakları standartları ile diğer standartları temel alarak UAYK'nin dahil olduğu sorunlarda genel uygulanabilir standartlara açıklık getirme girişimidir. Standartlar, açık ve demokratik devletlerde tutarlı bir uygulamayı güvence altına alacak şekilde tek tek yorumlanmıştır. 24 madde şeklinde düzenlenen Tavsiyeler, genel ilkeler, karar alma süreçlerine katılım, öz-yönetim ve kamusal yaşama etkin katılımı güvence altına alma yolları olarak dört alt başlığa ayrılmıştır. Lund Tavsiyelerindeki temel kavramsal bölünmenin iki ayağı vardır: Devlet yönetimine bütünüyle katılım ve bazı yerel işler veya içişlerinde öz-yönetim. Geniş çeşitlilikte düzenlemeler mümkündür ve bu tür düzenlemelerin var olduğu bilinmektedir. Tavsiyelerin birkaçında çeşitli alternatifler önerilmektedir. Bütün Tavsiyelerin, I. Bölüm'de yer alan Genel İlkeler doğrultusunda yorumlanması gerekir. Her bir tavsiyenin ayrıntılı bir açıklaması, ilgili uluslararası standartlara göndermelerde bulunan Açıklayıcı Not'da yer almaktadır.

I. GENEL İLKELER

- 1) *Ulusal azınlıkların kamusal yaşama etkin katılımı, barışçıl ve demokratik bir toplumun temel bileşenidir. Avrupa ve diğer bölgelerdeki deneyimler, böylesi bir katılımın geliştirilmesi için hükümetlerin çoğu zaman ulusal azınlıklarla ilgili özel düzenlemeler yapması gerektiğini göstermektedir. Bu Tavsiyeler, azınlıkların devlet bünyesine dahil olmalarını sağlama ve bu azınlıkların kendi kimliklerini ve özelliklerini korumaları olanağı sağlama ve böylece devletin iyi yönetilmesini ve entegrasyonu geliştirme amacındadır.*
- 2) *Bu Tavsiyeler, ulusal azınlıkların kamusal yaşama katılımı ile diğer siyasi haklardan yararlanma haklarını etkileyen insan onuruna saygı, eşit haklar ve ayırım gözetmeme gibi uluslararası hukukun temel ilke ve kurallarına dayanmaktadır. Devletlerin görevi, sivil toplumun hoşgörüsü, barış ve refah koşullarında tam gelişimine olanak sağlayan, uluslararası düzeyde kabul edilmiş insan haklarına ve hukukun üstünlüğüne saygı göstermektir.*
- 3) *Azınlıkların kamusal yaşama etkin katılımını sağlamak amacıyla yetki ve sorumluluk da vermek üzere oluşturulan özel kurumların etkilenen herkesin insan haklarına saygı göstermesi gerekir.*
- 4) *Bireyler, ulusal bir azınlık üyesi olma kimliğinin yanı sıra kendilerini birçok farklı biçimde tanımlarlar. Bir kimsenin azınlık, çoğunluk üyesi olup olmadığı ya da hiçbirine üye olmadığı yönündeki kararı kişinin kendisine bağlıdır ve hiç kimse bu yönde bir karar vermeye zorlanmayacaktır. Bunun da ötesinde, hiç kimse, bu tür bir tercihi nedeniyle veya tercihte bulunmayı reddetmesi sonucunda herhangi bir zarar görmeyecektir.*
- 5) *Bu tavsiyeler doğrultusunda kurumlar ve prosedürler oluşturulurken hem konunun esası hem de süreç önemlidir. Bir güven ortamının sürdürülebilmesi için hükümet yetkilileri ile azınlıkların geniş kapsamlı, şeffaf ve sorumluluk üstlenen bir müzakere süreci sağlamaları gerekir. Devlet, kültürler arası anlayışı geliştirme ve azınlık sorunlarını dile getirme yönünde kamu medyasını teşvik etmelidir.*

II. KARAR ALMA SÜREÇLERİNE KATILIM

A. Merkezi Hükümet Düzeyindeki Düzenlemeler

- 6) *Devletler, gerekirse özel düzenlemelere gitmek de dahil, azınlıklar için merkezi hükümet düzeyinde görüş belirtme olanaklarının mevcut olduğunu güvence altına almalıdır. Bu olanaklar, koşullara bağlı olarak şunlar olabilir:*
  - * *ulusal azınlıkların özel temsiliyeti, örneğin parlamenter meclislerin birinde veya her ikisinde⁴ ya da parlamento komisyonlarında azınlıklara belirli sayıda yer ayrılarak; ve yasama sürecine katılımı güvence altına alan diğer yollarla;*
  - * *ulusal azınlık üyelerine kabinede görev verme, yargıtay veya anayasa mahkemesinde ya da daha alt düzey mahkemelerde yer verme ve danışma organları veya diğer üst düzey organlarda görevlendirilmeleri için resmi veya gayri-resmi anlaşmalar yaparak;*
  - * *azınlık çıkarlarının ilgili bakanlıklarca dikkate alınmasını sağlayacak mekanizmalar, örneğin azınlık sorunlarını dile getiren personel bulundurarak veya bu konuda daimi yönergeler çıkararak; ve*
  - * *Azınlıkların sivil kamu hizmetlerine katılımını sağlayacak özel tedbirlerin yanısıra ulusal azınlık dilinde kamu hizmeti sunarak.*

B. Seçimler

- 7) *Avrupa ve diğer bölgelerdeki deneyimler, azınlıkların siyasal alana katılımlarına olanak sağlamak için seçim sürecinin önemini ortaya koymaktadır. Devletler, ayırım gözetmeksizin oy kullanma ve aday olma hakkı da dahil olmak üzere, ulusal*

azınlıklara mensup kişilerin kamusal işlerin yürütülmesinde yer alma hakkını garanti edeceklerdir.

8) Siyasi partilerin kuruluşu ve faaliyetlerine ilişkin yönetmelikler uluslararası hukukun örgütlenme özgürlüğü ilkesine uygun olacaktır. Bu ilke, özellikle belirli bir toplumun çıkarları doğrultusunda tanımlanmamış olan siyasi partilerin yanı sıra topluluk kimliklerine dayanan siyasi partiler kurma özgürlüğünü de kapsar.

9) Seçim sistemi azınlık temsiliyetine ve etkinliğine olanak sağlamalıdır.

* azınlıkların bölgesel düzeyde yoğunluk gösterdiği yerlerde tek adaylı seçim bölgeleri etkin bir azınlık temsiliyeti sağlayabilir.

* Bir siyasal partinin ulusal düzeyde aldığı oyun meclisteki sandalye sayısını belirlediği nisbi temsil sistemleri, azınlıkların temsil edilmesine olanak sağlayabilir.

* Seçmenlerin adayları tercihine göre sıraladığı bazı tercihli oy kullanma biçimleri, azınlıkların temsil edilmesini kolaylaştırabilir ve topluluklar arası işbirliğini geliştirebilir.

* Mecliste temsil edilebilme barajının düşük tutulması ulusal azınlıkların yönetime katılımını artırabilir.

10) Seçim bölgelerinin coğrafi sınırları ulusal azınlıkların adil temsiliyetine olanak sağlamalıdır.

C. Bölgesel ve Yerel Düzeylerde Düzenleme

11) Devletler, yukarıda sözü edilen (paragraf 6-10) merkezi hükümet düzeyinde temsiliyette olduğu gibi, ulusal azınlıkların bölgesel ve yerel düzeylerde de kamusal yaşama katılımını teşvik edecek önlemler almalıdırlar. Azınlıkların katılımını teşvik etmek için bölgesel ve yerel makamların yapısı ve karar alma süreçleri şeffaf ve erişilebilir hale getirilmelidir.

D. İstişare ve Danışma Organları

12) Devletler, uygun bir kurumsal çerçevede, hükümet makamları ile ulusal azınlıklar arasında diyalog sağlayan istişari organlar ve danışma organları oluşturmalarıdır. Konut, arazi, eğitim, dil ve kültür konularıyla ilgilenen özel amaçlı komiteler de bu organların yapısına dahil edilebilir. Bu tür organların yapısı, kuruluş amacına uygun olmalı ve azınlık yararına olacak daha etkin bir iletişimin sağlanmasına ve bunun geliştirilmesine katkı sunmalıdır.

13) Bu organlar, azınlıkları doğrudan veya dolaylı olarak etkileyebilecek hükümet karar teklifleri konusunda karar verme merciine ilgili sorunları iletebilmeli, tavsiyeler hazırlamalı, yasamaya ve diğer konulara ilişkin öneriler düzenleyebilmeli, gelişmeleri izleyebilmeli ve konuya ilişkin görüşlerini aktarabilmelidir. Hükümet yetkilileri, azınlıkların kaygılarını giderme eye yardımcı olmak ve güven oluşturmak için, azınlıkları ilgilendiren yasamaya ve idari önlemlere ilişkin konularda bu organlara düzenli olarak danışmalıdır. Bu organların etkin işleyişi yeterli kaynaklara sahip olmalarını gerektirir.

III. ÖZ-YÖNETİM

14) Azınlıkların kamusal yaşama etkin katılımı, bölgesel veya bölgesel olmayan öz-yönetim düzenlemeleri ya da bunların farklı bir bileşimi olan düzenlemeler gerektirebilir. Devletler bu tür düzenlemeler için yeterli kaynak tahsis etmelidirler.

15) Bu tür düzenlemelerin başarılı olması için hükümet yetkilileri ile azınlıkların, başka alanlarda farklılaşmaya gitmenin sağlayacağı yararlarla birlikte, bazı alanlarda merkezi düzeyde ve değişmez kararlar alınmasının bir gereklilik olduğunu kabul etmeleri gerekir.

- * Savunma, dışişleri, göçmenlik ve gümrük işleri, makro ekonomik politikalar ve mali işler genellikle merkezi otoriteler tarafından yerine getirilen yönetim fonksiyonlarıdır.
- * Aşağıda belirtilen diğer fonksiyonlar azınlıklar tarafından veya bölgesel idarelerce ya da merkezi otoritelerle paylaşılarak yerine getirilebilir.
- * Fonksiyonlar, aynı devlet içindeki farklı azınlık durumlarına cevap verecek şekilde orantısız olarak da düzenlenebilir.

16) Etkilenen nüfusun görüşlerinin tam olarak yansıtılmasının sağlanması için bölgesel ya da bölgesel olmayan tüm öz-yönetim kurumlarının demokratik ilkelere dayanması gerekir.

A. Bölgesel Olmayan Düzenlemeler

17) Bölgesel olmayan yönetim biçimleri, ulusal azınlıkların kimlik ve kültürlerinin korunması ve geliştirilmesi açısından yararlıdır.

18) Bu düzenlemelere en açık konular eğitim, kültür, azınlık dili kullanımı, din, ve ulusal azınlıkların kimliği ve yaşam biçimi açısından büyük önemi olan diğer meselelerdir.

- * Kişiler ve gruplar, azınlık dilindeki adlarını kullanmayı tercih etme ve bu adların resmi olarak tanınması hakkına sahiptirler.
- * Azınlık kurumları, hükümet makamlarının eğitimle ilgili standartları saptama sorumluluğunu dikkate alarak, kendi azınlık dillerini, kültürlerini veya her ikisini birden öğretecek bir müfredat belirleyebilirler.
- * Azınlıklar, kendi sembollerini ve diğer kültürel ifade biçimlerini belirleyebilir ve bunları kullanabilirler.

B. Bölgesel Düzenlemeler

19) Bütün demokrasilerde bölgesel düzeylerde farklı yönetim düzenlemeleri vardır. Avrupa ve diğer bölgelerdeki deneyimler, merkezi hükümet idaresinin başkentten bölgesel veya yerel birimlere devredildiği mutlak bir desentralizasyondan çok, bazı yasama ve yürütme fonksiyonlarının merkezi düzeyden bölgesel düzeye devredilmesinin önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Devletler, yetkinin daha alt düzeylerdeki yönetim birimlerine aktarılması ilkesinden hareketle, özerk bir yönetimin özgün fonksiyonlarını da kapsayacak şekilde ve özellikle kendilerini etkileyen konularda azınlıkların yetki kullanma fırsatlarını artıracakları durumlarda, bölgesel düzeyde yetki devrini olumlu karşılamalıdır.

20) Ulusal azınlıkların özgün tarihsel ve bölgesel koşullarına denk düşen, uygun yerel, bölgesel veya özerk yönetimler, bu azınlıkların sorunlarına daha etkin cevap verecek şekilde çok sayıda işlev üstlenebilirler.

- * Bu tür yönetimlerin temel veya önemli düzeyde yetki aldıkları fonksiyonlar eğitim, kültür, azınlık dili kullanımı, çevre, yerel planlama, doğal kaynaklar, ekonomik kalkınma, yerel asayiş sağlayıcı faaliyetler, barınma, sağlık ve diğer sosyal hizmet alanlarını kapsar.
- * Merkezi ve bölgesel makamlar arasında ortaklaşa yürütülen idari fonksiyonlar vergilendirme, yargı yönetimi, turizm ve ulaşım alanlarını kapsar.

21) Yerel, bölgesel ve özerk makamlar, yetki alanlarına giren herhangi bir azınlığın hakları da dahil olmak üzere, herkesin insan haklarına saygı göstermeli ve bu hakları güvence altına almalıdırlar.

IV. GÜVENCELER

A. Anayasal ve Yasal Koruma

22) Özerkliğe ilişkin düzenlemeler yasalarla oluşturulmalı ve bu yasalar diğer yasalarla aynı biçimde bir değişikliğe tabi olmamalıdır. Azınlıkların karar alma süreçlerine katılımını teşvik edici düzenlemeler yasalarla veya diğer uygun araçlarla belirlenebilir.

* Anayasal hükümlerle getirilen düzenlemelerin kabulü ve değiştirilmesi, normal olarak yasamanın veya halkın rızasının daha yüksek bir oranda alınmasını gerektirir.

* Özerkliğe ilişkin yasalarla getirilen düzenlemelerde değişiklik yapılması, çoğu kez yasama organının, özerk veya ulusal azınlıkları temsil eden kurumların ya da her ikisinin birden mevsuf çoğunluğunun onayını gerektirir.

* Özerkliğe ve azınlıkların karar alma süreçlerine katılımına ilişkin düzenlemelerin periyodik olarak gözden geçirilmesi, deneyimler ve değişen koşullar ışığında bu düzenlemelerde değişiklik yapılması gerekip gerekmediğinin belirlenmesine olanak sağlar.

23) Yeni katılım biçimlerinin denenmesine ve geliştirilmesine olanak sağlayan geçici ya da adım adım hayata geçirilecek düzenlemelere gidilmesi de düşünülebilir. Yasama yoluyla veya resmi olmayan yollarla ve denenmiş yöntemin başarısına bağlı olarak belirli bir süre için geçerli, uzatılabilir, değiştirilebilir veya kaldırılabilir şekilde düzenlemelere gidilebilir.

B. Hak Arama Yolları

24) Ulusal azınlıkların kamusal yaşama etkin katılımı, çatışmaların önlenmesi ve anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulması için danışma kanalları oluşturulmasını ve gerektiğinde ad hoc veya alternatif mekanizmalar oluşturulmasını gerektirir. Bu yöntemler şunlardır:

* Çatışmaları hukuksal olarak çözüme kavuşturma; ilgili mevzuatın veya idari faaliyetlerin hukuksal incelemesi. Bu, devletin, kararlarına saygı duyulan bağımsız, erişilebilir ve tarafsız bir yargı sistemine sahip olmasını gerektirir; ve

* anlaşmazlıkları çözüme kavuşturan ek mekanizmalar; yönetsel sorunlara ilişkin şikayetlerin çözümünde temel başvuru mercii ve mekanizmalar olarak hizmet vermek üzere oluşturulan ulusal azınlıklar için müzakere, olgu tespit, arabuluculuk, tahkim, ombudsman ve özel komisyonlar.

EK METİNLER:

Myntti, Kristian (2001)

Ulusal Azınlıkların Etkin Bir Şekilde Kamusal Hayata Katılımlarına İlişkin Lund Tavsiyeleri Hakkında Yorumlar,

İnsan Hakları Enstitüsü, Abo Akademi Üniversitesi, Turku/Abo

AGİT – Demokratik Enstitü ve İnsan Hakları Ofisi (2001)

Ulusal Azınlıkların Seçim Sürecine Katılımı için Destek Kılavuzları,

Varşova (www.osce.org/odihr/documents/guidelines/gl_nmpa_eng.pdf)

Ghai, Yash (2001)

Halkın Katılımı ve Azınlıklar,

Azınlık Hakları Gurubu, Londra (www.minorityrights.org)

Dimitrijevic, Nenad (ed) (2000)

Eski Yugoslavya Ülkelerinde Çok-Uluslu Yerel Toplulukların İdare Edilmesi, Yerel

Yönetim ve Kamu Hizmetleri Reform Girişimi – Açık Toplum Enstitüsü, Budapeşte

(<http://lgi.osi.hu/publications/default.asp?id=26>)

Biro, Anna-Maria and Kovacs, Petra (eds) (2001)

Çeşitlilik Hareketliliği: Merkez ve Güney Avrupa'daki Çok-uluslu Toplulukların Yerel Kamu Yönetimi,

Yerel Yönetim ve Kamu Hizmetleri Girişimi – Açık Toplum Enstitüsü, Budapeşte

(<http://lgi.osi.hu/publications/default.asp?id=18>)

Kısaca Yerel Yönetim,

Çeyrek dönemlik Siyaset Gündemi, Yerel Yönetim ve Kamu Hizmetleri Girişimi – Açık Toplum Enstitüsü, Budapeşte (<http://lgi.osi.hu/publications/default.asp?idx=inseries&id=4>)

